

vårt försvar

Nr 4 2006 december

**Hot inom
synhåll?**

RBS 70 vinner i längden

RBS 70 är fortfarande den givna ledaren inom korträckviddigt luftvärn. Den finska arméns upphandling av RBS 70 och ASRAD-R nyligen visar att båda systemen hävdar sig i konkurrens med de senast utvecklade missilsystemen på marknaden. Det som framförallt gör RBS 70 unik är kombinationen av allmålsförmåga och ostörbarhet.

Den nya BOLIDE-missilen tillför småmålsförmåga och 8 kilometers räckvidd. Med det nya nattsiktet BORC kan RBS 70 effektivt bekämpa mål dygnet runt.

Saab Bofors Dynamics – engaged in precision

SAAB BOFORS DYNAMICS

Saab Bofors Dynamics AB · 691 80 Karlskoga

Tel 0586-810 00 · Fax 0586-857 00 · www.saab.se

SAAB

OBS! Nytt telefonnummer till allmänna försvarsföreningens expedition.

vårt försvar

FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

allmänna försvarsföreningens tidskrift.
Debatt om säkerhetspolitik och totalförsvaret.
Utkommer med fyra nummer per år.

Ansvarig utgivare:
Nini Engstrand

Redaktör:
Bo Hugemark

Redaktion och expedition:
allmänna försvarsföreningen, se nedan.

Redaktören personligen:
Bolmsövägen 24, 168 55 Bromma
Tel/Fax: 08-87 15 78
E-post: bo.hugemark@war-and-peace.se

Redaktionskommitté:
Redaktör Olof Santesson, ordförande
Generalsekr. Ulf Rubarth, aff
Överstelöjtnant Patrik Ahlgren, FHS
Avdelningsdirektör Hans Zettermark, FHS
Förste forskare Niklas Granholm, FOI
Handläggare Henrik Olinder, KBM
Generalsekr. Heléne Rådemar, Lottorna

Prenumeration: 200 kr/helår

Lösnummer: (beställs hos expeditionen)

Annonser: Redaktionen

Annonspriser:
Helsida: 4.800 kr Halvsida: 3.000 kr
Kvartsida: 2.100 kr Åttondelssida: 1.500 kr

Fyrfärg:
Helsida: 9.300 kr Halvsida: 7.500 kr
Kvartsida: 6.500 kr

Layout och sättning:
Ulf Hansson och Annette Hofvander

Tryck:
Axel Abrahamsons Tryckeri AB Karlskrona
ISSN 0042-2800

Tidningens uppfattning framgår av ledarsidan.
För åsikter framförda i övrigt redaktionellt material svarar respektive författare.

aff

FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

allmänna försvarsföreningen, aff, är en ideell förening, fristående från myndigheter och politiska partier. Föreningens ändamål är att, som självständig organisation, skapa insikt om Sveriges säkerhetspolitiska situation och landets behov av ett starkt totalförsvaret för att trygga vår fred, frihet och framtid.

Ordförande: Nini Engstrand

Vice ordförande: Lars Olsson

Generalsekreterare: Ulf Rubarth

Expedition:
Telefon(svarare) 08-678 15 10.
Fax: 08-667 22 53
Postadress: Teatergatan 3, 5 tr
111 48 Stockholm
Bankgiro: 482 8885
Postgiro 127 11-8
E-post: aff@aff.a.se
Hemsida: <http://www.aff.a.se>

allmänna försvarsföreningen vill verka för en försvarsdebatt med god spridning. Publicering av artiklar införda i **vårt försvar** medges med angivande av källan. Ekonomiska villkor avtalas med respektive författare.

innehåll

Nr 4 2006 Årgång 117

Framsidan:

Besättningsman i stridsfordon 90. Försvarsmaktens inriktning idag är internationella insatser. Dess grundläggande uppgift är försvar av riket mot väpnade hot. Är vår förmåga i sistnämnda avseende trovärdig? En nödvändig debatt om detta har kommit igång. **vårt försvar** välkomnar inlägg.

Foto: Försvarets Bildbyrå/Carl Peter Wallin

Läs:

Tsunamin, Gudrun och fågelinfluensan gav fart och allvar åt arbetet med att skapa en nätportal för information till allmänheten i kriser, sid. 32.

Foto: Bengt Ekberg/SVA

Ny generalsekreterare

Kommande årsskifte efterträds Ulf Rubarth av **Nils Eklund** som generalsekreterare i aff. Nils Eklund är i botten marinofficer, överste i Kustartilleriet. Han slutade sin aktiva tjänst för ett drygt år sedan som ställföreträdande revisionschef för Försvarsmakten. Dessförinnan var han försvarsattaché i London. Nils är gift, bor i Danderyd, har tre vuxna barn och ett halvt dussin barnbarn.

Ledare:

Fel debatt? 4

Porträttet:

Bo Hugemark: Statssekreterare med militär erfarenhet 5

Litteratur:

Olof Santesson: En pansargenerals tankar om hur vi kunde besegras 7

Per Aschan: Massanfall med kärnvapenunderstöd 10

Jan Mörtberg: Turkiska gåtor 13

Litteratur:

Kent Zetterberg: Christian Günther – eftergifts- eller realpolitiker? 15

Stefan Ring: Att förhandla med terrorister 18

Debatt:

Hodder Stjernswärd: Libanon – en tankeställare 21

Lars Bratt: Ett försvarslöst Sverige måste lära av Finland 22

Daniel Brolén: Väster om Moskva och öster om Bryssel 24

Litteratur:

Olof Santesson: Gustav V som statsman och undfallenhetssymbol 27

Referat:

Olof Santesson: Hoten innebär utmaningar för både Europa och USA 30

Beata Hansson: En nationell portal 32

Referat:

Martin Tunström: På Pax Baltica möts Öst och Väst 35

Nästa nummer, 1/07, utkommer i mars.
Manusstopp 14 februari.

Fel debatt?

Politiker och myndighetspersoner efterlyser ofta en debatt kring de frågor de har att hantera. Det är stundom endast en läpparnas bekännelse, för att inte säga hyckleri. Ty när debatten kommer igång kan man ofta skönja en lätt irritation. Det var inte den sortens inlägg man menade, från okunniga debattörer som fått hela saken om bakfoten.

Så var det under det kalla kriget när det gällde säkerhetspolitiken. Etablissemanget ordade om vikten av en säkerhetspolitisk debatt. Men ve den som tog detta ad notam och ifrågasatte neutralitetspolitiken; han var ett hot mot fred och säkerhet. Idag är det inte längre landsförrådiskt att ifrågasätta alliansfriheten. Nu är det snarare i försvarsdebatten som det råder konformism. Den ”debatt” som efterlyses är upprepande av mantrat om det försvunna invasionshotet, den breddade hotbilden och om vårt insatta insatsförsvar. Avvikelse betecknas som kallakrigetnostalgi.

Några låter sig inte avskräckas. Ett exempel är en nyligen utkommen skrift av Jan Wickbom, Lotta Gröning och Bengt Lönnbom, *Försvara Sverige bättre*, beledsagad av en debattartikel i SvD av Jan Wickbom och hans släkting Ulf (den senare med lång erfarenhet av försvarsdebatten i egenskap av moderator i Folk och Försvars rikskonferenser.) Därmed tänades en debatt som förhoppningsvis fortsätter. Inte i första hand för de förslag som framfördes; de skall inte värderas här. Utan för att där väcks den fråga som måste ställas i en för-

svarspolitik värd namnet: hur ökar vårt nuvarande och kommande försvar vår nationella säkerhet?

Detta kan verka självklart men så ofta hörs tvivel på att vi har ett försvar värt namnet, att politiker och myndigheter har anledning att allvarligt begrunda hur de skött informationen.

Frågan sönderfaller i två med olika tidsperspektiv.

Den första frågan är hur våra internationella insatser ”här och nu” ökar vår säkerhet nu och i framtiden. Det vanliga svepande svaret, som säkert inte övertygar alla, handlar om bidrag till en säkrare värld och en internationell rättsordning. Ett mer konkret svar är att vi genom samverkan i internationella operationer dels tränar samverkan med utländska stridskrafter, dels säkerställer att vi själva får hjälp om vi skulle hotas. Argumentet framförs inte särskilt högt av förståeliga skäl: det för obehagligt nära minerad mark – frågorna om säkerhetsgarantier och gemensam operativ planläggning i fred. Men det gäller att ha skapat nationell uppslutning kring de internationella insatserna den dag de leder till stora förluster.

Den andra frågan är om dagens organisation tillåter upprustning för att möta framtida hot. Att anklaga dem som undrar över detta för att sitta fast i kalla krigstankegångar är ett skamgrepp. De flesta har nog klart för sig att framtida militära hot inte kommer att likna storinvasionen på Vikbolandet och mot

Kalixlinjen. Vad man åtminstone vill höra från de politiska och militära ledningarna är att de inser att problemet är själva kärnan i försvarsplaneringen.

Det går inte att komma undan med att man inte kan föreställa sig att Sverige skulle kunna bli angripet av Ryssland. Det är mycket möjligt att ett sådant hot aldrig kommer. Men den som hävdar att ett större militärt angrepp på Sverige är uteslutet för all framtid tar på sig en omöjlig informationsuppgift. Men också ett ansvar och en risk som icke anstår den som skall planera rikets försvar.

I sitt högtidstal vid Kungl Krigsvetenskapsakademiens högtidsdag sade den kallade ledamoten statssekreteraren i Finlands Utrikesministerium, tidigare ambassadören i Stockholm, Pertti Torstila att Finland fortfarande satsade på ett starkt territorialförsvar för att ”Finlands geopolitiska situation ser anorlunda ut än de övriga ländernas. Länderna ligger där de ligger. --- Det kan ta tiotals år att återuppbygga en försvarsförmåga som en gång bantats ner. Försvarsmaktens kärnuppgift blir alltså densamma. Den byggs inte på en orimlig omvärldsanalys och det är inte fråga om militärromantik.”

Sverige ligger inte långt från Finland. Ett hot mot dess existens skulle beröra även oss. Vi kan inte, som president Halonen anklagat oss för, låta grannarna ta hand om försvaret. Snarare har vi skyldigheter att komma till deras hjälp, samtidigt som vi fredar vårt eget territorium. Klarar vi det? ■

Bo Hugemark:

Statssekreterare med militär erfarenhet

Foto: Olle Melkerhed

Min första fråga till den nye statssekreteraren blir naturligen hur han ser på allmänhetens kunskap om försvaret idag jämfört med ”på hans tid” och vad skillnaderna beror på.

– Den är lägre idag. Det beror på främst två saker: för det första att försvaret idag med det försvunna ryska hotet ter sig mindre angeläget än då det gällde vår nationella överlevnad. För det andra att den politiska ledningen har varit dålig på att till folket kommunicera vad som motiverat omställningen och vad den går ut på, vilket gjort att försvarsdebatt saknats.

– Hur tycker Du som f.d. informationschef att Förvarsmakten skött sin marknadsföring? Har Du några råd?

– Deras uppgift har varit bra mycket svårare än när jag var infochef. De har gjort ett bra jobb inom givna ramar. Om jag skall ge något råd så är det: visa total öppenhet om framsteg, problem – och eventuella misslyckanden.

– Men nu börjar ju debatten komma igång, bl.a. i samband med en dyster utveckling i Ryssland.

– Ja, men också ett ökande engagemang i frågorna om våra styrkors förmåga i de internationella operationerna. När det gäller diskussionen om vårt existensförsvar är det viktigt att inte se behovet ”genom gamla

glasögon”. Lösningen inte med nödvändighet en återgång till det gamla invasionsförsvaret.

– Det är det knappast någon som tycker. Men vad man frågar sig är: räcker den bas vi idag har i form av grund- och krigsorganisation för att tillräckligt snabbt rusta upp om så skulle krävas?

– Det är en oerhört svår fråga som jag inte på långt när hunnit tränga in i. Vi vet ju idag inte mycket om hur detta framtida hot skulle se ut och därmed vad vi behöver för styrkor. Men en förutsättning finns: kompetenser och allsidiga förmågor i modern strid. Bl.a. genom täta kontakter med utländska försvarsmakter. Med hänsyn till vad vi nu kan se om framtida hots karaktär tror jag att vi är på rätt väg genom att dagens och morgondagens in-

Hans Gustaf Wessberg

Född: 1952

Bor: I Bromma

Familj: Hustru Marianne Reimers-Wessberg sedan 1981, tre barn födda 1982, 1986 och 1992

Akademisk examen:

Fil kand 1977 (statskunskap, historia, kommunikation)

Militär grad: Major i reserven

Några ordförandeuppdrag:

Sveriges Förenade Studentkårer 1980-82, Stockholmsmoderaterna 1997-2003, Svenska Bostäder och Locum AB 1999-2001, Centralförbundet Folk och Försvar 2003-2004

Ledamot av Kungl Krigsvetenskapsakademien sedan 1997

– Det är svårt att ställa om tänkandet till att vi nu behöver en annan typ av försvar. Det har jag själv upplevt med ett förflutet som reservofficer utbildad till cykelskyttebataljonchef. För mig blev Gulf-kriget 1991 en tankeställare – ny vapentechnik krävde en ökad satsning på kvalitet hos våra förband.

När Hans Gustaf Wessberg drabbades av denna insikt hade han redan lämnat sin aktiva tid i Förvarsmakten, som varat i åtta år, som pressofficer, presschef och slutligen 1987-90 informationschef och därmed ÖB:s talesman. Informationstjänst ägnade han därefter sig åt i ytterligare i fem år, i SI-AB och Sveriges Industriförbund, varefter följde chefsbefattningar i Industriförbundet och Svenskt Näringsliv, innan han 2004 blev generaldirektör i Bolagsverket.

satsstyrkor är relativt lätta och rörliga. Men vi behöver definitivt också behålla ”tyngre förmågor”. Hela upprustningsproblematiken är en extremt vital fråga att ständigt debattera, inte minst för att behålla vår mentala beredskap.

– *Du nämnde utländska kontakter. Menar Du då – utöver att vi håller oss à jour med utvecklingen – också att vi kan samverka operativt och att våra chanser att få hjälp i krig ökar.*

– Ja båda sakerna.

– *Trots att vi inte har konkreta säkerhetsgarantier?*

– Både denna och den förra regeringen har uttalat att vi som medlemmar av Europeiska Unionen varken kommer att kunna stå utanför eller kommer att lämnas i sticket i händelse av allvarliga hot. Och vår långt drivna interoperabilitet med utländska försvarsmakter gör frånvaron av säkerhetsgarantier och gemensam operativ planläggning mindre problematisk.

– *För att övergå till det som kan hända i nutid, internationella fredsmissioner, nämnde Du ett ökat engagemang. Här bör man kanske fundera på hur reaktionen blir om vi skulle drabbas av svåra förluster. Kommer man att fråga politiker och militärer: vad hade vi där att göra?*

– Det är ett problem vi delar med andra nationer. Få länder är beredda att ta stora förluster. Men internationella operationer innebär risker. Nu mer än förr kan insatserna vara av ett slag där en fredsbevarande operation snabbt kan eskalera till regelrätta strider. Vi måste skicka styrkor som kan klara en sådan utveckling, men också förbereda allmänheten på riskerna.

– *Hur skall det gå till?*

– Bl.a. genom att formulera en genomtänkt strategi, där syftet med våra insatser klagörs. I botten finns alltid det huma-

nitära syftet, men för att prioritera våra insatser krävs att vi analyserar hur våra säkerhetsbehov påverkas. Det kan dämpa konflikter som kan spridas eller påverka oss på annat sätt, men också vad det ger oss i stärkt politisk samhörighet inom Unionen eller förbättring av Försvarsmaktens förmåga.

– *Har vi tidigare plottrat ut våra resurser utan genomtänkt prioritering?*

– Man kan kanske säga att vi haft en tendens att visa flaggan överallt. En viss koncentration är nog bra.

– *En god vän och f.d. kollega med mycket stor erfarenhet av FN-tjänst hävdar att vi är på fel väg med vårt sätt att rekrytera till utlandstjänst. Han anser att risken är mycket stor att man får in olämpliga element, Militärt Överintresserade Personer, för att använda ett gängse uttryck. Han ställer detta i motsats mot hur vi förr satte upp våra FN-förband genom rekrytering ur värnpliktsarmén och då också fick breda civila yrkeskunskaper, av stort värde i fredsmissionerna. Hur ser Du på dessa problem?*

– Risken att få in olämpliga element har nog alltid funnits. Det är ytterst viktigt att vi lär oss bedöma våra soldaters och befäls värdegrunder. Men minskad yrkeskunskap, användbar i fredsbevarande missioner, är nog ett reellt problem, men ett pris vi får betala för styrkor med ökad militär professionalism, nödvändig i mer våldsamma situationer.

– *Hur ser Du på frivilligorganisationerna roll i det nya försvaret?*

– Med minskat offentligt åtagande ökar naturligen betydelsen av frivilligorganisationerna. Framför allt kan de bära med sig det viktigast i det ”gamla” försvaret: det folkliga engagemanget.

– *På senare år har ju inträffat ett antal kriser i samhället, Tsunamin,*

Gudrun, fågelinfluensan. För mig, med erfarenhet från det gamla totalförsvaret, verkar det som om vi glömt mycket av principerna för krisledning och skrotat mycket av den materiel som behövs för att lindra människors umbäranden och rädda liv.

– Jag håller med om att vi kanske tappat helhetstänkandet som vi hade förr. Det är farligt att tro att allt har förändrats och arvet är helt föråldrat. Samhället är utan tvivel mindre robust. Vi kan inte allokera militära resurser enbart för att stödja samhället, men mycket av det civila försvarets resurser har nog skrotats ogenomtänkt. Dock tror jag att mental beredskap, lednings- och samverkansförmåga håller på att förbättras på lokal och regional nivå, det kan man skönja under senare tids kriser – eller larm om befarade sådana. Regeringen har tillsatt en utredning för att ta ett helhetsgrepp om frågan.

– *Det här med utredningar har vi hört om förr. Jag och många reagerade efter Tsunamin så att nu borde omedelbart tillsättas en liten krisstab på central nivå som efterhand kunde tillväxa och få fastare form. Så skulle man ha gjort i det militära utan långa utredningar. Men såvitt jag vet har inte mycket hänt.*

– Vad gäller Tsunamin, så är min uppfattning att det fanns tillräckliga organisatoriska förutsättningar för en effektiv krishantering. Det som saknades var en ledningskultur där det var förlåtligt att göra fel. Därmed vågade man inte ta ansvar och fatta beslut.

– *Har Du någon avslutande reflektion i Din nya befattning?*

– Som ”återvändare” till Försvarsmakten kan jag se att frågorna är samma som förr men viktigare än någonsin, metoderna att lösa dem annorlunda. Och statens uppgift är oförändrad: att trygga nationens och människornas existens. ■

Bo Hugemark är vårt försvars redaktör

Olof Santesson:

En pansar- generals tankar om hur vi kunde besegras

Linder skriver om ett anfall 1943 som ingen räknade med på allvar

Sverige låg i beredskap. Men tyskarna kom aldrig. Efter invasionen av Danmark-Norge den 9 april 1940 oroadde sig Hitler under praktiskt taget hela resten av kriget för att de västallierade skulle landstiga på norska kusten och eventuellt dra med sig vårt land i kampen. Det var något som måste förhindras. Annars hade han ingen anledning att anfalla oss. Men en för somliga kittlande tanke är likafullt att vi kunde ha blivit anfallna av Die Wehrmacht och hur det då skulle ha gått.

Formliga tyska fälttågsplaner mot Sverige har aldrig återfunnits. Därför inger redan titeln på Jan Linders senaste bok onda aningar. *Krigsfall Sverige! Tysklands anfallsplan mot Sverige 1943*, det låter väldigt spekulativt. Ett rafflande innehåll utlovas också i nr 10/2006 av

Pennan & Svärdet från SMB, Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek. Öppningsartikeln om boken rubriceras "Blitzkrieg Schweden. När tyskarna angrep Sverige". Men här kan författaren själv vara oskyldig.

Efter starten för mer än femton år har Linder visat sig vara Sveriges kanske flitigaste skriftställare i ämnen kring svensk säkerhet och – framför allt – händelseutvecklingen under andra världskriget. Det rör sig om böcker i det lilla formatet, i allmänhet under 200 sidor, med både stora perspektiv och anekdotiskt innehåll men kanske framför allt präglade av författarens lust att redovisa egna värderingar.

Snabbkurs om krigsutvecklingen

Så även denna gång. I den nya boken tecknar Linder inledningsvis i rasande fart praktiskt taget hela krigsutvecklingen från Finlands vinterkrig 1939-1940 och framåt, sett från

ett svenskt säkerhetsperspektiv. Det blir en snabbkurs i sådant som transiteringar av tyska soldater till/från Norge, midsommarkrisen 1941, när Tyskland i och med anfallet mot Sovjetunionen krävde genomtransport av en tysk infanteridivision (Engelbrecht) till Finland, dragkampen om norska s.k. kvarstadsbåtar, handeln med Tyskland, Sveriges långsamma frigörelse från undfallenhet gentemot tyskarna m.m.

I en rätt egensinnig framställning bryter författaren där efter händelseförloppet med ett femton sidor ur Fale Burmans sönderkritiserade memoarer från tiden som stabschef i II. militärområdet, i praktiken ett litet äreminne över militärbefälhavaren general Helge Jung (blivande ÖB).

Detta innan Linder fortsätter sin berättelse för att avsluta med en bilaga ägnad åt hela debatten kring samlingsregeringens politik under kriget. ▶

Undfallenhet – klok eller onödig?

Forskningsläget skisseras med utgångspunkt från bl.a. det av Riksbankens Jubileumsfond finansierade SUAV-projektet (*Sverige under andra världskriget*). Författaren ifrågasätter inte Per Albin Hanssons ”realpolitiska” strävan att hålla Sverige utanför kriget. Denne, skriver han, ”symboliserade en överlevnadsstrategi som omfattades helhjärtat av folket och som bestod av tre komponenter: beredskapsdemokrati med inskränkningar i fri- och rättigheter, militär upprustning samt tryggheten av landets försörjning”.

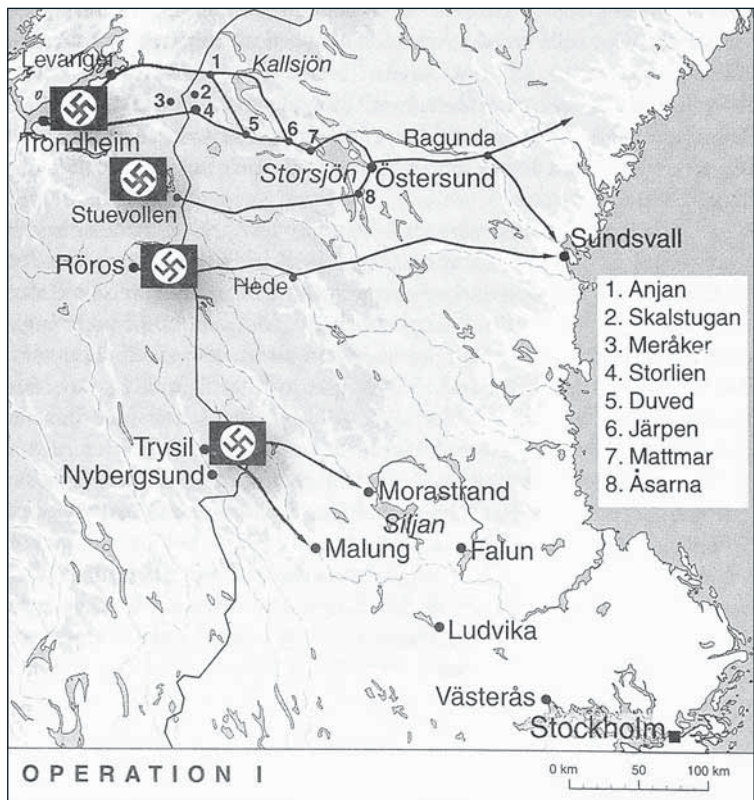
När det gäller Torgny Segerstedts antinazistiska ledare i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* skriver Linder anmärkningsvärt kategoriskt att det uppenbarligen fanns anledning att betrakta denne som en allvarlig säkerhetsrisk för Sverige. Regeringen fick omedelbart efter kriget kritik för en undfallande politik, men författaren anser att ståndaktiga idealisters triumf endast var skenbar.

Efter en redovisning av en långt senare debatt, utlöst av Maria-Pia Boëthius bok *Heder och samvete* 1991, landar han likafullt utan invändningar i en hänvisning till Alf W Johanssons slutliga kritik av det ”småstatsrealistiska” perspektivet: omoraliska och onödiga eftergifter till Tyskland, presspolitik, permittenttrafik och transiteringar av division Engelbrecht.

Verkligt upprörd är Linder över vad som kan ha hänt med bidragen till forskningsprojektet *Om Sveriges förhållande till nazismen, Nazityskland och Förintelsen*. Såvitt känt har ingen översättning eller publicering skett. Här spar Linder inte på ställningstagandena. ”Om detta är korrekt, får det betecknas som en skandal.”

Livfull skildring av den tyska uppbyggnaden

Hur var det då med det som är bokens formella fokus, den fö-

Kartskiss. von Schells anfallsplan 1948, Operation I och anfallsvägarna i Dalarna enligt Operation II.

regivna krigsplanen – anfallet mot Sverige?

I sin karaktäristiskt livfulla skildring har Linder egentligen inget nytt att komma med. Han återberättar tidigare uppgifter om hur Hitler i februari 1943 gav ett uppdrag åt generallöjtnant Rudolf Bamler, stabschef i det tyska Norgekommandot. Denne skulle bygga upp en operativ strategisk reserv på två pansar- och fyra infanteridivisioner i Norge bland de 300 000 tyska soldater som var bundna av försvarsuppgifter.

Härnäst engagerades generallöjtnanten Adolf von Schell i att från praktisk taget ingenting bygga upp en hel pansardivision, den 25., med staben i Akershus, Oslo. Innehållet i krigsdagboken om hur detta gick till redovisades av professor Kent Zetterberg i ett stort kapitel ”Svensk säkerhetspolitik 1943. En balansakt på slak lina mellan de krigförande” i boken *Nya fronter? 1943 – spänd väntan* (red: Bo Hugemark, Probus 1994, i den hugemarkska andra världskrigsserien)

Underlag för anfallsplan?

Bamler skrev i sovjetisk fångenskap 1946 i armétidningen *Krasnaja Zvezda* om en omfattande tysk operation 1943 mot Sverige. Men uppmärksamheten i Sverige blev större efter uppgifterna 1960 i det officiella amerikanska krigshistoriska verket *The German Northern Theater of Operations* att Schell hade utarbetat en operativ studie avseende en anfallsoperation mot Sverige längs två tänkbara riktningar, en från Osloområdet, en från Trondheim-Rörös. Saken analyserades samma år av översten Nils Lund i en artikel i *Ny Militär Tidsskrift*, kallad ”Operativ studie i defaitism”.

Intresset var för en tid väckt i Sverige. Flera militära befattningshavare från krigsåren uttalade sig, intressant nog utan att någon mindes något om ett ökat hot försommaren 1943, fast det fanns uppgifter i försvarsstaben om en tysk uppladdning i Oslotrakten. Ingen i ledande ställning räknade vid den tiden på allvar med ett tyskt anfall. Först sjutton år senare kunde

således den som ville med liv och lust ägna sig åt tänkbara tyska förehavanden mot oss.

I Linders bok görs faktiskt heller inte gällande att något tyskt angrepp kan ha varit nära förestående. "Allt talar dock för att von Schells studie verkligen var avsedd att användas som anfallsplan", skriver han visserligen med en något lös spekulering om att den tyske pansargeneralen utgick från framgångar i Gudbrandsdalen i april 1940 mot norrmän och deras brittiska hjälpare (då tyskarna bara hade tre små stridsvagnar). Det skulle vara lika lätt att i djärva framstötter med små enheter besegra krigsovana svenskar. Men där stannar bevisföringen.

Övervärderat territorialförsvar?

Liksom de militära bedömarna 1960 förvånas Linder över att von Schell inte skall ha förstått hur pass effektivt det svenska försvaret hade börjat bli 1943.

Det var inte längre enkelt att skära igenom och köra över, anser författaren i vad som nog är hans huvudtes.

Frågan är om inte Linder övervärderar det svenska territorialförsvarets kvalitet liksom styrkan i byggandet av fältbefästningar, skansar (som för övrigt tynade efter 1943). De från 1942 inrapporterade uppgifterna om att svenska styrkor i händelse av ett tyskt anfall skulle operera inne i Norge förvånar en nutida läsare som exempel på "det fria kriget" (senare ett begrepp för vad man kunde göra på svensk mark om fältarmén hade måst ge vika).

Vi har inte kommit närmare vad von Schells skrivbordsstudie kunde ha tjänat till, om något. En rimligt stor operativ tysk anfallskraft kom i vilket fall som helst aldrig till stånd. När 25. pansardivisionen började komma upp i numerär och fordonspark fick den ägna sig åt att arresteras först norr-

män och senare, efter utrymning av Norge i augusti 1943, danskar, innan den hamnade i Frankrike. När divisionen senare sattes in på östfronten, under von Schells efterträdare, befanns den hopplöst oförberedd och gick sin undergång till mötes. Det här skulle således ha varit en tysk spjutspets mot oss?

Finns det då något att ta på? Ja, möjligen detta: 25. pansardivisionen fick sommaren 1943 faktiskt ihop ett normalt antal stridsvagnar, många låt vara av lägre kvalitet. Detta är ett ensamt faktum som det kanske går att kannstöpa över. Allt annat verkar mest vara rena gissningsleken. ■

Olof Santesson har varit Dagens Nyheters utrikesredaktör

Jan Linder: *Krigsfall Sverige! Tysklands anfallsplan mot Sverige 1943*, Infomanager, Avesta 2006.

Ledningsträning för fredsbevarande operationer

CATS TYR är ett världsledande simuleringsverktyg för datorstödda övningar. Militära och civila organisationer övar insatser under realistiska förhållanden och kan därigenom pröva sina strategiska och taktiska beslut. För mer information se www.baesystems.se.

C-ITS

BAE SYSTEMS

Per Aschan:

Massanfall med kärnvapen- understöd

Det kalla krigets krigsplaner blir alltmer kända.

Idag har vi (västvärlden) en betydande insikt om Warszawapaktens planering, hur nära det Tredje Världskriget vi var och med vilka vapen ett sådant krig avsågs att föras. I stora delar av Europa har avslöjandena från gamla kommunistarkiv i Östtyskland, Ungern, Polen mm fått en betydligt större uppmärksamhet än i Sverige. I november 2005 meddelade man i Polen att man tänkte öppna upp de gamla Warszawapaktarkiven trots intensiva protester från Ryssland. Många före detta Warszawapaktsofficerare har i olika sammanhang redan berättat vad de planerade och tänkte. Detta har uppmärksammats en hel del i Danmark och Finland, men i Sverige tiger många media och historieforskare.

Warszawapaktens planer för det tredje världskriget avslöjade

Några av de viktigaste avslöjandena har publicerats i utländsk press. I *TIME* beskrevs den 4 juli 1994 vad man hade funnit i östtyska arkiv. Där redovisas bl.a. en WP-plan från 1983, som innebar att angreppet på Västeuropa inleddes med full kärnvapeninsats följt av flyg- och markangrepp på stor bredd med pansarförband, som året runt kunde starta med mycket kort varsel.

Inom Warszawapakten användes ofta det preventiva mot-

angreppet som motiv för de olika krigsfall man planerade. Det gällde att uppfatta NATO:s dolda krigsförberedelser och slå till, innan NATO kunde starta sitt angrepp. Denna stundtals paranoida motivbank ställde utomordentligt stora krav på en underrättelsetjänst som skulle uppfatta NATO:s dolda anfallsförberedelser, en mycket hög beredskap vid de egna tåtförbanden samt inte minst långtgående detaljplaner för en snabb uppstart på stor bredd och en initial förmåga att gå och slå mot rätt mål.

Medaljer och trafikskyltar klara

De tåtförband ur marinen, flyget och armén som skulle inleda (mot)angreppet hade 4 timmars beredskap året runt. Den i *TIME* redovisade planen beskriver framryckningen på följande sätt:

Efter tre dagar skulle Västtyskland vara taget, efter fjorton dagar skulle Holland, Belgien, Luxemburg och Danmark vara ockuperade. Inom en månad skulle Atlantkusten vara säkrad och Frankrike neutraliserat. I de östtyska förråden fanns redan medaljen för "Övergången av Rehn" präglad i stora mängder, tillsammans med trafikskyltar som skulle sättas upp i Västtyskland. Åtskilliga andra exempel på långtgående förberedelser fanns i de östtyska "ladorna" vid murens fall hösten 1989.

3-4 timmars anfallsberedskap

Den sammantagna bilden av vad som avslöjats är att västvärldens bedömning var fel på två väsentliga punkter.

1) Den sovjetiska viljan att redan från första krigsutbrott sätta in kärn-, biologiska och kemiska vapen var allvarligt underskattad. I en djupare analys dock inte svår att förstå.

2) Den allmänna bedömningen i väst var att man hade minst 48 timmars förvarning på en större attack. Warszawapaktens beredskap, med tåtförbanden, var mellan 3-4 timmars stridsberedskap året runt. Något som blev fullständigt uppenbart vintern 1989/1990 när man öppnade de östtyska mobiliseringsförråden. Där stod stridsfordonen körklara, direkt från

Den sovjetiska Sväveren Aist som i svensk planering antogs ha en viktig roll i en kustinvasion.

fabriken, fulltankade och fullladdade.

Överraskande anfall

Berättigade invändningar finns naturligtvis till trovärdigheten i Warszawapaktens planer, men det var så de tänkte och planerade. Under vissa förutsättningar hade chansen till framgång funnits där, *men allt byggde på en omfattande initial insats med massförstörelsevapen.*

När det gäller planeringen av ett krig i centrala Europa under 80-talet har vi några omfattande kunskaper om detta. Sovjetunionen skiftade fokus från en defensiv fördröjningsstrategi till en på överraskande krigföring byggd offensiv anfallsstrategi under Chrusjtjovs tid på tidigt 60-tal eller sent 50-tal. (jfr när svensk planering mot ett överraskande angrepp startade 1981). Tjeckiska regeringen har frisläppt ett tidigare mycket hemligt dokument "Tjeckoslovakiska Folkarmens anfallsplan" från 1964. Framför den tjeckoslovakiska fronten skulle i den planen med sovjetiskt stöd, 133 taktiska och operativa kärnladdningar sättas in under de första krigstimmarna mot mål i centrala Västtyskland.

Planlagda folkrättsbrott

I Österrike har man efter det att ungrarna delgivit Österrike den tidigare militära planering-

en, gett ut en offentlig "vit-bok" om Warszawapaktens angreppsplaner på Österrike.

I korthet innebar den att ungerska tåtförband, följda av sovjetiska pansarstyrkor på tre dagar skulle göra en omfattning, genom det erkänt neutralt Österrike, för att komma upp i södra Tyskland och sedan slå in en kil mellan NATO-förbanden vid den östra gränsen i Västtyskland och de framryckande franska förstärkningsförbanden.

Från denna planering har på annat sätt meddelats att det fanns en order om att skjuta alla tillfångatagna österrikiska officerare från överstelöjtnant och uppåt. Från en säker tysk källa meddelas att västtyska förband, som tog över östtyska garnisoner under den tyska återföreningen, i kassaskåp fann färdiga, påskrivna, anfallsplaner där det framgick att alla NATO-officerare med överstes grad och uppåt skulle skjutas vid tillfångatagande. Dessa grova, planerade och i vissa fall på prant satta brott mot krigets lagar har inte uppmärksammats så mycket som de förtjänar.

Kärnvapenstött angrepp på Danmark

Från framförallt polska källor har under mitten på 90-talet en strid ström av militär information överlämnats. Danska *Aftenposten* var tidigt ute. I en artikel den 8 februari 1993 beskriver man en del av WP-planeringen riktad mot Danmark. Vid en övning så sent som 1989 planerade WP användning av 76 taktiska kärnvapen, enbart mot de östliga delarna av Schleswig-Holstein. Danska tidningar har under 90-talets mitt vid flera

tillfällen redovisat WP:s planer mot Danmark. Polska luftland-sättningsförband skulle efter en inledande kärnvapenattack luftlandsättas för att tillsammans med det polska marininfanteriet ta flera av de danska öarna. Om detta har det skrivits en hel del i vårt grannland men det har ej uppmärksammats i någon nämnvärd uträkning i svenska media. Denna planering har i danska media bekräftats av polska officerare.

Till svenska kollegor har polska officerare sagt att de tidigare deltagit i en planering för en landstigning i Blekinge och i östra Skåne (Åhus).

WP-planer mot Sverige – fanns de?

Här är det redan mycket svårare att finna konkreta planer. De sovjetiska staber som hade denna planeringsuppgift kom aldrig att hamna på "NATO-sidan" efter WP:s fall. Dessa stabers arkiv kom i god ordning att flyttas till nuvarande ryskt område, om de inte fanns där redan. En del konkret har dock fallit ut. Efter Sovjetunionens fall fick både Sverige och Norge tag på sovjetiska militära kartor. Ett sovjetiskt bortglömt (?) kartförråd i Estland kom att köpas upp av det svenska Lantmäteriverket och säljas helt öppet, som kuriosas.

Det var militära översiktskartor i skala 1:200 000, med rysk hemligbeteckning, samt stadskartor i skala 1:10 000. De är bearbetade till ryska språket och vad gäller stadskartorna analyserade till intressanta objekt. Många översiktskartor och alla stadskartor har en påtryckt militärgeografisk beskrivning, som främst gäller framkomligheten för pansarfordon.

Framkomlighetsbeskrivningarna tyder på att man bedrivit en terränganalys på plats. Djupkurvorna på skärgårdsavsnitten är mycket bättre än vad som framgår av svenska civila sjökort. Erfarenheterna från Nordnorge är likartade. Kartunderlaget som i stort täcker Sverige söder om Dalälven är från

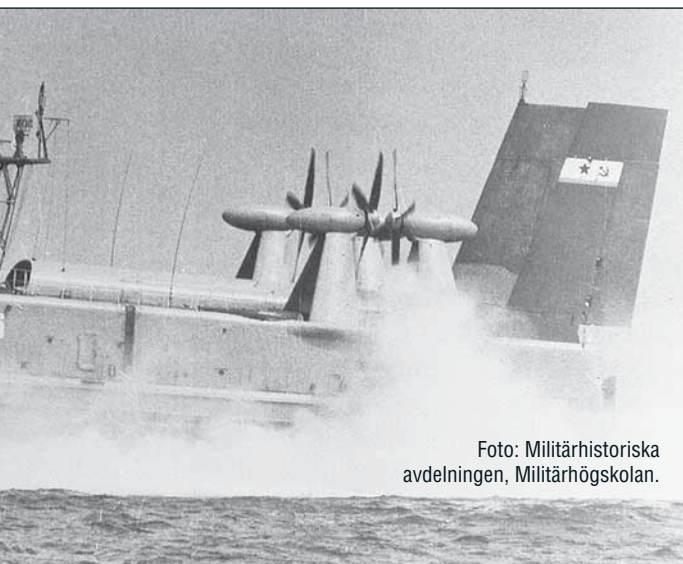

Foto: Militärhistoriska avdelningen, Militärhögskolan.

sent 70-tal till de ”yngsta” som enligt påtryckning reviderats så sent som 1989.

Sovjetiska planeringsalternativ

Sovjetisk planering mot Sverige är av ovan redovisade skäl inte kända i vårt land. Några undantag finns dock från modern tid. En av de mera kända planerna kallas Tuchtatjevskij-planen från 1930-talet. Den finns beskriven av överste Johan René i *Försvar i nutid* nr 1 1994 (Folk och Försvars skriftserie). Ett angrepp på stor bredd och stort djup med luftlandsättning och landstigning skulle ske vid Umeå, Sundsvall, Gävle, Huvudstadsområdet, Blekinge, Malmö och Göteborg.

En annan modern planering redovisades öppet av den ryske generalen Tjereminich, f.d. vice stabschef vid milostaben i Leningrad, vid ett möte i Norge 1994. Mötet var arrangerat av norska International Peace Research Institute i Oslo (PRIO). I några av de sovjetiska planeringsalternativ från 80-talet som redovisades där framgick att

- 1) Finland skulle tas i sin helhet
- 2) I ett alternativ skulle Nordnorge och norra Sverige sedan angripas,
- 3) I ett annat alternativ skulle hela Sverige ockuperas. Motivet för detta uppgavs vara att förhindra USA och NATO från att få tillgång till svenska flyg- och marinbaser.

Ryssland har efter Sovjetunionens fall uttryckt officiell oro för att det nya Europa skulle få militär tillgång till Åland. En oro som har självklara militära beröringspunkter till Sverige och till en tidigare sovjetisk syn på det militära värdet av Åland.

Mycket information är till salu i det gamla Östeuropa, man får ta en del med en nypa salt. Någon känd officiellt användbar information om andra sovjetiska planer mot Sverige saknas, även om man i det his-

toriska materialet kan hitta en och annan trovärdig information om detta.

Miniubåtssystem etablerad teknik

Mest besvärande för den svenska debatten är kanske (hittills) ”frånvaron” av sovjetiska miniubåtar utöver de två moderna försöksubåtar som Ryssland erkänt och visat upp. Från operativa utgångspunkter är ett sovjetiskt miniubåtskoncept inte långsökt, särskilt inte i skenet av våra kunskaper om WP:s planering i Centraleuropa. Känt är att Sovjet under andra världskriget hade flera miniubåtsförband som genomförde framgångsrika insatser i Östersjön och i nordnorska farvatten. Moderna sovjetiska doktriner beskriver miniubåtsförband och undervattensförband som effektiva system samt lämpliga mål för sådan förbands insatser. Erfarenheter från Nord- och Sydkorea pekar på att man kan dölja ett större (nordkoreanskt) miniubåtssystem under längre tid. Ansedda militärtidskriften *Jane's* uppger att det nordkoreanska miniubåtssystemet, om ca 50 miniubåtar, var organiserat och tränat av Sovjetunionen.

Norska Institutet för försvarsstudier, IFS framlade 1995 en öppen utredning om ubåtskränkningar i Norge. I sina huvuddrag liknar den några officiella rapporter från Sverige om svenska erfarenheter. På några punkter sammanfaller slutsatserna med vad Carl Bildt framfört i ett anförande om ubåtskränkningarna i Krigsvetenskapsakademien. (*Kungl Krigsvetenskapsakademins Handlingar och Tidskrift 1. häftet 1991.*)

Fler kränkningar än vi anat?

En slutsats är dock av särskilt intresse. I Norge kan man genom en mycket god uppföljning av egna och NATO-ubåtar få en kvittens på vad människor i kustbandet rapporterar. Det visar sig då att kustbefolkningen har hög relevans i sin

rapportering om ubåtsobservationer, när detta kontrolleras mot NATO-ubåtarnas färdvägar m.m. D.v.s. om en norsk kustbo ser något som han/hon uppfattar som ubåtsrelaterat så är det med hög sannolikhet riktigt. En motsvarande studie kan man inte göra i Sverige, då svenska ubåtar normalt inte uppträder i skärgård och kustnära. Om de norska erfarenheterna om kustbefolkningens trovärdighet är överföringsbara till svensk kust- och skärgårdsvan befolknings förmåga att skilja naturfenomen från andra orsaker, så var kränkningarna mot Sverige mer omfattande än många vill tro.

I detta svåra svenska trauma får vi vänta på svaren. Först när de sovjetiska krigsarkiven öppnas får vi veta. Eller kommer f.d. sovjetiska officerare att göra detaljerade avslöjanden i likhet med vad östtyskar, ungrare, polacker m.m. gjort? Sanningen finns kvar därute. ■

Per Aschan är överstelöjtnant och har tjänstgjort som underrättelse- och säkerhetsofficer vid milostab Ö i Strängnäs och vid MUST.

Kompletterande underlag finns

bl.a. i:

- En amerikansk marinkalender *Guide to the Soviet navy 1970* beskriver att den sovjetiska marinen hade tre typer av miniubåtar. En tvåmans-, en tremans- och en fyrmansversion. Dessa typer observerades under en marin övning redan 1957. De bedömdes då vara skapade för offensiva insatser i kustnära vatten.
- Kalmartidningen *Barometern* hade 1978-12-29, 1979-01-03 och 1979-01-08 en artikelserie om WP:s planering och krigsspel mot Sverige. Artiklarna byggde på intervjuer med den avhoppade tjeckiske generalen Jan Sejna. Då betraktades inte uppgifterna som helt trovärdiga. Nu, med ökande kunskaper om hur WP tänkte militärt, har idag Sejnas avslöjanden en betydligt högre trovärdighet. Den i artiklarna avslöjade planeringen är med militärt operativa ögon briljant, och hade, om den genomförts gett oss en militär överraskning av stora mått. *EskilstunaKuriren* gjorde en uppföljare på uppgifterna i *Barometern* då de bl.a. berörde Strängnäs, Stockholm och Mälardalen, men ”huvudstötten” sattes in i Sundsvall för en framryckning mot NATO-förråden i Trondheim m.m.
- Den kände sovjetiske amiralen V Tjerna-

vin beskrev i en artikel i en sovjetisk militärtidskrift *Morskoy Sbornik* nr 9 1987 bl.a. betydelsen av miniubåtsförband och lämpliga mål för dessa. Stora delar av artikeln översattes och beskrevs i *Marin Nytt* våren 1988.

- I en lite udda men stort uppslagen artikel i *Aftonbladet* 7 maj 1990 "avslöjades" sovjetiska planer på att kidnappa kungaparet i händelse av krig. Med de kunskaper vi har om WP:s planering idag har artikeln ökad trovärdighet – om det är korrekt vet vi f.n. inte.

- *Hänt i Veckan* hängde på *Aftonbladet* i en spektakulär artikel om miniubåtshotet mot kungafamiljen i ett nummer år 1990. Båda dessa artiklar har relevans i sovjetisk militärteori, där statsledningen är ett prioriterat mål vid en konflikt.

- *Aftonbladet* hade en artikel 2 februari 1993 om östyska spiondykare, som tränade bl.a. för insatser mot Sydsverige, kommenterad av dåvarande ÖB. Nu i sitt historiska sammanhang kan artikeln ges en större trovärdighet.

- *Expressen* hade den 20 dec 1998 (sid. 26) en artikel om en sovjettränad svensk agent från Kfml(r) som erkänt att han var tränad för sabotage i Malmö! Erkännandet är intressant och svarar bra mot andra uppgifter hur Sovjet med sabotörer skulle angripa London (Se boken *KGB INIFRÅN, del 2 Spionskandalernas tid* av Christopher Andrew och Oleg Gordievski, Bonniers förlag. Se bl.a. sidorna 150-151)

- Den norska tidningen *NORDLYS* från TROMSÖ var först (?) med att avslöja sovjetiska militära kartor över Nordnorge. Det gjordes den 7 augusti 1993.

- *Norrköpings Tidningar* hade 14-16 mars 1995 stora artiklar varje dag om de sovjetiska militära kartorna, där man bl.a. gjorde en analys av den sovjetiska stadskartan över Norrköping som var reviderad så sent som 1989!

- Den 1 mars 2002 hade norska *Aftenposten* en stort uppslagen artikel om avslöjade sovjetiska krigsplaner mot Finland och Nordnorge, som man fått av namngivna finska journalister. Finska televisionen har med samma underlag gjort en dokumentär om tidigare sovjetisk planering mot Finland. Den dokumentärfilmen med det svenska namnet "Det hemliga kriget" är också visad 5 maj 2002 i Sverige, men den uppmärksammades inte mycket i media. De här redovisade planerna berörde norra Sverige på flera sätt.

- Översten Vulf Hessulf har gjort en "pilotstudie" över WP:s och DDR:s planering såsom man vid en första granskning av STASI-arkiven kunde utläsa. Rapporten, som var öppen och främst berörde planeringen för Centraleuropa, finns vid MUST och UD.

- *Aftonbladet* beskrev i en artikel 22 februari 2002 uppgifter från en sovjetisk avhoppare hur KGB-agenter planerade att spränga broar och järnvägar i Sverige och hur agenter placerades ut i Sverige. Uppgifterna finns i en bok *The Mitrokhin Archive* utgiven i Storbritannien.

Jan Mörberg:

Turkiska gåtor

Utvecklingen i Turkiet fångar alltmer Europas uppmärksamhet i och med landets önskan att bli EU-medlem – och divergerande inställning/uppfattning i EU till detta. Läget är komplicerat och FHS-delegationens besök resulterade i många frågetecken. I nästa nummer av **vårt försvar** kommer ambassadör Henrik Liljegren, bosatt i Turkiet att försöka räta ut några av dem – och tillfoga nya.

– I vilken riktning vi än tittar, utom västerut, har vi någon av världens konflikter som vår närmaste granne. Vi ser Kaukasus, Iran, Irak, Syrien, Israel-Palestina och Cypern. Detta är en omvärld som Turkiet hela tiden tvingas förhålla sig till, ha en politik för!

Detta berättades för en delegation studerande, forskare och lärare från Försvarshögskolans institution för säkerhet och strategi som i våras var på ett kort besök i Ankara.

Men, i väster ligger Europa, som Turkiet är och vill fortsätta vara en del av, påminner våra turkiska värdar oss om. Ett medlemskap i EU är utan jämförelse Turkiets viktigaste säkerhetspolitiska mål.

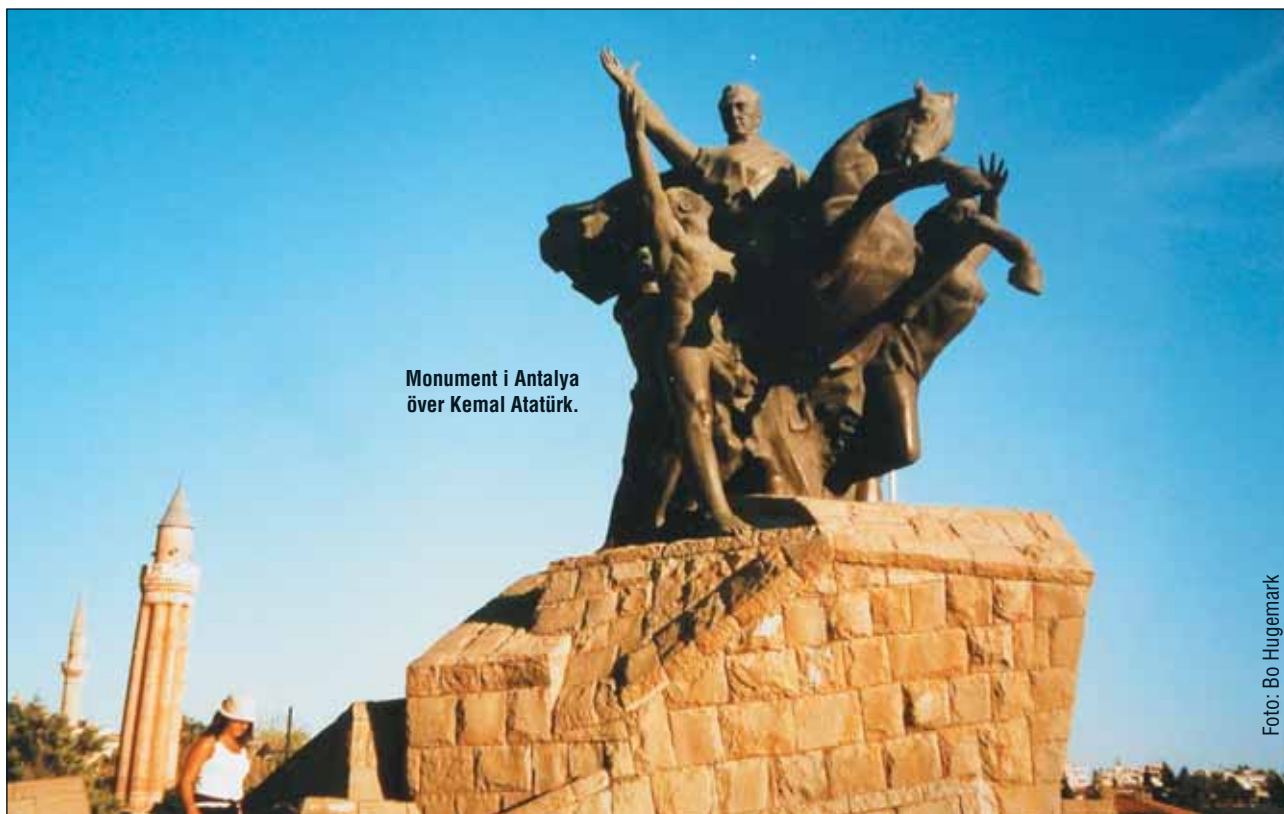
Vi besökande "strateger" från norra Europa var laddade med frågor om eventuella iranska kärnvapen och Israel, utvecklingen i Irak, risken för ett inbördeskrig och därmed som möjlig konsekvens ett fritt irakiskt Kurdistan, Israel-Palestina konflikten (nota bene, Libanon var vid denna tid "lugnt

och fridfullt" – en konflikt tede sig då avlägsen).

Hur såg Turkiet på risken för israeliska åtgärder mot Iran, kunde Turkiet acceptera ett fritt Kurdistan (i Irak), hur hanterade Turkiet sina muslimska grannar i arabvärlden när man samtidigt har ett militärt samarbete med Israel, var några av våra frågor på agendan. Även kurdfrågan i Turkiet var självfallet föremål för våra samtal. Vi fick artiga svar och sedan återvände våra turkiska värdar hela tiden till EU-frågan. Budskapet till FHS-gruppen, svenskar, norrmän och finländare, var kongruent och mycket, mycket tydligt. Ingen fråga var viktigare för Turkiet än fördjupad integration med Europa.

Begynnande tvekan hos militären om EU

Den turkiska militären har, allt sedan Turkiet växte fram i askan av det ottomanska riket efter första världskriget, haft en avgörande betydelse för det turkiska nationsbygget. Självbild som den yttersta garanten för

Monument i Antalya över Kemal Atatürk.

Foto: Bo Hugemark

det moderna Turkiet var för besökaren påtaglig och kanske för oss nordbor något främmande. Försvarsmaktens centrala roll visar sig bland annat i att försvaret äger delar av näringslivet, har egna affärsbanker, och avkastningen kan utnyttjas för materiellanskaffning.

Själva bodde vi på ett officershotell på en kulle med utsikt över Ankara och en av dagarna åt vi lunch mitt i stan på ”generalernas hotell”. Under tidigt löppass kunde jag observera morgonuppställning i pluton utanför till hotellområdet hörande kaserner. Många av soldaterna var uppenbarligen klädda för olika funktioner vid hotellet.

Det är nog ett understatement att påstå, att ett medlemskap i EU torde komma att kräva stora förändringar av relationerna mellan den turkiska statsmakten och dess militärapparat. Ett faktum som kanske framskyntade i de frågor med spår av tveksamhet och oro som ”mellan skäl och vägg” ställdes av några av våra militära värdar om hur det egentligen var att vara medlem i unionen. Våra

norska kamrater fick också frågor av de turkiska officerskollegorna om varför Norges befolkning upprepat avvisat medlemskap.

Hur länge kommer Atatürk att dyrkas?

Det går inte att lämna en rapport från Turkiet utan att nämna något om Mustafa Kemal, eller Kemal Atatürk, det moderna Turkiets fader. Han är allomstädes närvarande, till exempel har den turkiska motsvarigheten till FHS i sitt vapen Atatürks ansikte strålade likt en sol, och i vårt program ingick kransnedläggning i hans mausoleum och besök i det näraliggande museet. En stilla undran är hur länge denna dyrkan kan leva i sin nuvarande form, inte minst hur kan den förenas med islams framväxt (”återkomst”?) i Turkiet. Och vad innebär den påverkan som det hett eftertraktade EU-medlemskapet kan tänkas medföra?

Annorlunda medlem eller besviken granne?

Detta var ett par rapsodis-

ka intryck efter några spännande och intressanta dagar i Anatolien (den asiatiska delen av Turkiet). Det är många funderingar som passerar revy genom huvudet under återfärden mot fosterjorden. Hur länge tål egentligen Turkiet att känna sig avvisat av ett Europa som man uppenbarligen vill vara en del av? Och för vår del, vilket Turkiet vill vi från ett europeiskt (och därmed också svenskt) perspektiv ha – en lite annorlunda medlem av den europeiska gemenskapen, som med medlemskapet i EU har nått sina viktigaste nationella mål, eller en besviken granne, som lämnats utanför? Kort sagt, vilket Turkiet ger oss störst säkerhet? Det är en fråga som snart var och en av oss svenskar behöver ta ställning till. Ett mycket givande besök i Ankara har i alla fall hjälpt mig på traven att finna ett svar. ■

Jan Mörtberg är överste och chef för Norrbottens regemente. Han var vid besöket i Ankara chef för Strategiavdelningen vid Militärhögskolan.

Kent Zetterberg:

Christian Günther – eftergifts- eller realpolitiker?

En biografi om Sveriges utrikesminister 1939–45 har förnyat debatten om den svenska politiken under det andra världskriget. Författaren, Henrik Arnstad har även väckt stark kritik i Finland genom sin debattartikel ”Finlands sak var inte vår” (DN 16.9.06), i vilken han hävdar att Finland var den enda demokratin som frivilligt anslöt sig till Nazityskland under kriget och även ifrågasätter ”vår glorifiering av Finland.” Finlands förre ambassadör i Stockholm, nu statssekreterare Pertti Torstila, tog i Krigsvetenskapsakademien den 13 november på Börshuset upp Arnstads artikel. Han bemötte den i skarpa ordalag och ansåg att Arnstad framfört en ohistorisk tolkning och inte hade förstått Finlands tvångsläge. Torstila ansåg – i likhet med Göran Persson f.ö. – att när Finlands armé sommaren 1944 stoppade Röda Arméns bidrag man till att rädda Nordens frihet under efterkrigstiden, och gav Sverige ett gynnsammare säkerhetspolitiskt läge.

Djärva tolkningar – risk för överdrifter

Boken om Christian Günther är resultatet av elva års arbete och forskningar. Arnstad är journalist med historisk skolning, och skriver med intensitet. Hans bok gapar dock över mycket, har metodiska brister och saknar notapparater och referenser. Fördelen med journa-

lister som skriver historia är att de vågar ta upp kontroversiella ämnen och vågar göra djärva tolkningar, nackdelen är att man lätt hamnar i sensationer och överdrifter.

Maria-Pia Boëthius bok *Heder och samvete* (1991) inledde ett skede med en kritisk omprövning. Hennes bok var medvetet ensidig och en moralisk kritik av Sveriges väg 1939–45. Arnstad följer samma moraliska linje, men är kunnigare och mer historiskt skolad.

Han nyanserar efterhand sin egen syn på den svenska politiken och på Günther, som till sist framstår som ”syndabock” för samlingsregeringen och Per Albin Hansson (s). Det är slutpunkten på en elva års intellektuell resa med Günther i bagaget, en utveckling och fördjupning jag tycker hedrar Arnstad.

Själv har jag forskat på området i 35 år, men har ändå ibland svårt att följa linjerna i snårskogen genom bokens brist på referenser. Ämnet är krävande och svårt. Själv hänvisar Arnstad till sin blogg, men det håller ej. Det hade varit bättre med referenser i boken.

Orientering i minerat fält

Det är en intressant men ojämn bok. Arnstad är mer allsidig och klart bättre än den ensidiga Maria-Pia Boëthius. Boken är en aktuell översikt och diskussion av forskningen och litteraturen, spetsad med kritiska tolkningar. Till förtjänsterna

hör att Arnstad som en spårhund lyfter fram nyheter och svåråtkomliga texter och håller en röd tråd i framställningen. Han visar även en god förmåga att hantera det komplexa temat svensk säkerhetspolitik (neutralitet, nationell samling, krigshandel, transiteringar, balanspolitik, rustningar). Det är ett minerat fält som jag har sett många gå vilse i, men där Arnstad visar en god orienteringsförmåga.

Att förlaget har valt att satsa på en säljande framtoning får man ha överseende med.

”Spelaren Günther” och Sveriges öde i det andra världskriget lockar, inte minst om Nazityskland, Hitler och Finland utgör inslag i den kryddstarka anrättningen.

Bakom ryggen på Per Albin?

Boken är bäst och mest genomarbetad under de första 250 sidorna med åren 1939–42 i fokus. Därefter blir den mer förströdd under de sista krigsåren, även om Arnstad tydligt lyfter fram Günthers och regeringens politik för de nordiska grannländerna och flyktingarna, inklusive judarna. (Sverige har aldrig under 1900-talet tagit emot så många flyktingar, nota bene.)

Arnstad är mycket kritisk mot Günthers tyskvänliga politik från december 1939–1941 till och med åren 42–43. Han hävdar att Günther drev en egen politik bakom ryg-

gen på Per Albin Hansson och regeringen och var beredd att gå tyskarna till mötes våren – sommaren 1941 inför Operation Barbarossa. Han påstår att Günther vid flera tillfällen ljög för sin regering om transiteringar till Tyskland från Norge och Finland, bl.a. om en SS-bataljon 1940, och smärre transporter av militär personal och krigsmateriel. I några fall kan detta ha varit fallet, men i stort anser jag att tolkning- en är överdriven. Sverige och Tyskland hade under tiden juli 1940–augusti 1943 ett ramav- tal där UD och Günther skötte de löpande ärendena och själv- ständigt bedömde vilka större frågor som skulle tas upp i re- geringen. Möjligen kan man tala om ”vita lögner” i ett antal gränsfall, där regeringen ändå i efterhand fick veta det mesta.

Signal till Finland

Arnstad ser Günther som en säkerhetsrisk för Sverige i maj 1941 då han avslöjade den tyske militärattachén Rössings (i Helsingfors) hemliga uppgifter om Barbarossa. Resonemanget är långsökt, och Arnstad tycks inte ha förstått diplomatins och förvarningens spelregler, som i vissa lägen tillåter ryktessprid- ning och avslöjanden, bara de hålls internt. Effekten av affären Rössing blev att en underrättelsekälla tystades, men Sverige visste ändå nästan allt om Bar- barossa (Se K R Böhme, *Kryptosektion IV*, Försvars- staben läser hemliga tyska telegram 1941–42, Sthlm 2006). Min tolkning är en annan – Günthers mål var att få Finland att avstå från att sluta upp i kriget mot Sovjetunionen på tysk sida och affären Rössing var en signal.

Sensationellt brev?

Arnstad hävdar att Günther i mars 1941 agerade så att Sverige försvann ur den tyska krigsplaneringen mot Sovjetunionen men att

hans agerande i maj-juni gjorde att saken ändrades. Nyckeln är mötet den 24 maj med Hitlers sändebud Karl Schnurre, vilket återberättas av tyske militärat- tachén Bruno von Uthmann i ett brev från Stockholm. I detta sägs att Sverige skall ge under- stöd till Tyskland, att man hop- pas att Tyskland skyddar Fin- land, att Sverige önskar en tysk seger i kriget samt att Sverige är berett att sluta ”ett militär- fördrag med Tyskland”. Alf W Johansson tonade i en analys ned betydelsen av brevet, Arn- stad gör en annan tolkning och anser att det är en sensation. Jag har kvar min kopia av Uth- manns korrespondens och kan inte se att det är någon större sensation, insatt i den dåti- da kontexten. Günther agerar även här i linje med regering- ens huvudlinje att hålla landet utanför kriget, att skydda Fin- land och att söka bevara hand- lingsfrihet mot det segerrika Tyskland.

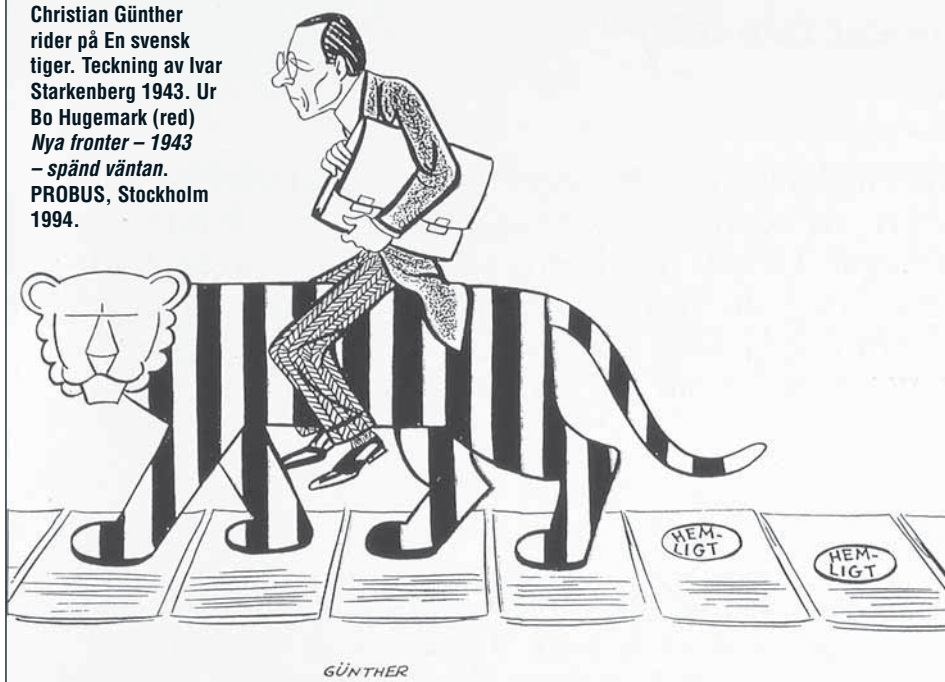
Militärfördrag syftar på transiteringar till Finlands hjälp i krig. Det ledde till medgi- vandet av transporten av Divi- sion Engelbrecht från Oslo ge- nom Sverige till finska gränsen efter den s.k. midsommarkri- sen 1941, som splittrade både

regeringen och riksdagen. En majoritet socialdemokrater vil- le avvisa kraven, men Per Albin Hansson, kungen och Günther agerade för ett ja, vilket blev beslutet, då man ville ha natio- nell samling utåt och det inte gick att enas kring nej. I gen- gäld fick nejsidan in en reser- vation om ”en engångsefter- gift”, vilket stoppade en ny tysk begäran längre fram.

Sondering för maximal handlingsfrihet

Dessutom hade ÖB Thörnell tryckt på om svensk militär hjälp till Finland i ett krig och hade även talat om svenska fri- villiga officerare på tysk sida, vilket dock samlingsregering- en stoppade, när frågan längre fram kom upp. Det var denna typ av frågor man diskuterade i maj-juni 1941; inte någon al- lians mellan Sverige och Tysk- land men däremot insatser för Finland, även militära. Sådan är min tolkning. Det är inte konstigt att Günther diskute- rade dessa frågor med de tyska sändebuden i Stockholm; det var i stället hans skyldighet att sondera handlingsmöjligheter- na för Sverige vid ett storkrig i öster. Han gick inte bakom ryggen på sin regering; allt talar

Utrikesminister Christian Günther rider på En svensk tiger. Teckning av Ivar Starkenberg 1943. Ur Bo Hugemark (red) *Nya fronter – 1943 – spänd väntan*. PROBUS, Stockholm 1994.

i stället för att den föga handlingskraftige utrikesministern (även svag kroppsligen) hade Per Albin Hanssons och regeringens fulla stöd ("Håll tyskarna på gott humör").

För regeringen var det bekvämt att skjuta fram den opolitiska utrikesministern i dessa kontroversiella frågor. Någon allians med Tyskland var det inte tal om utan sonderingar om hur långt Sverige skulle gå i sina svensk- finsk- tyska kontakter beroende på hur ett stort krig i öster skulle utveckla sig. I det läget var det en nationell tillgång för Sverige att kungen, ÖB, Günther och en rad diplomater, politiker och militärer skickligt skötte kontakterna med Tyskland och Finland i skydd av den väpnade neutraliteten. Det gav Sverige en viss handlingsfrihet i ett sällsynt pressat läge, där Sverige stod omringat av Tyskland och Sovjetunionen sedan våren 1940. Men om detta vet vi intet. Jag anser att regeringens främsta plikt var att skydda det egna landet och befolkningen medan andra grupper fick stå för den moraliska kritiken av de krigförande och då särskilt Hitlertyskland och Stalins Sovjetunionen. Sverige behövde både den nationella samlingen och kritikerna av typen Torgny Segerstedt och Ture Nerman. Sen är det en annan sak hur långt regeringen skulle ha gått i eftergifter till Tyskland vid en snabb tysk seger i öster. Troligen hade samlingsregeringen spruckit och mer tyskvänliga element hade fått ta över.

"Freden, neutraliteten och Per Albin" var heliga efter kriget, och kritiken 1945-47 för eftergifterna

åt Tyskland 1940-42 kom på ett märkligt sett att inrikta sig på diplomaterna, militären och näringslivet, som helt agerade inom regeringens och riksdagens politik. Politikerna gick fria i stort – man behärskade ju även pressen, vilket var effektivt – medan "tysklandsexperterna" var ett tacksamt mål som syndabockar.

Ingen ensidig eftergiftspolitik

Allt talar för att Günther var mycket lojal till statsminister Per Albin Hansson och att Tysklandspolitiken hela tiden hade regeringens stöd. Det kastar i sin tur en skugga över regeringen, riksdagen och de politiska partierna. Man ville till varje pris hålla sig utanför kriget och endast ett anfall utifrån kunde bryta den svenska neutraliteten. Sverige lyckades åren 1940-42/43 föra en förhandlingspolitik med Tyskland, bestående av både motstånd och eftergifter. Någon ensidig svensk eftergiftspolitik var det inte utan tyskarna var tvärtom förargade över den svenska motspänstigheten och oviljan att politiskt samarbeta med det segerrika Tyskland.

Det bör observeras att det hela tiden var Günther som skötte kontakterna diplomatiskt med Tyskland (de allierade togs om hand av andra, bl.a. Boheman och Häggglöf), och det var denne som ofta svarade nekande på tyska framstötter- om handelskrediter, Antikominternpakten, transiteringar etc., och det var även samme Günther som kritiserade den tyska framfarten i Norge, mot judar och flyktingar m.m.

Detta är en annan bild av Günther, som sällan lyfts fram, men som kan studeras i standardverket "Sveriges utrikespolitik 1939-45" (Sthlm 1973), skriven av vår främste kännare på området, Wilhelm Carlgren. Jag rekommenderar även Kristter Wahlbäcks insiktsfulla uppsats om Günther i Artéus-Leifland (red), Svenska diplomatprofiler, Probus 2001.

Mera hedras ändå

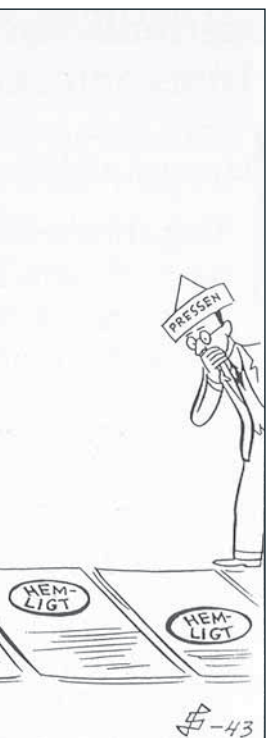
Själv var Günther en lågmäld och anspråkslös person som efter kriget mer eller mindre gick i inre exil. Så hedrade Sverige till sist den utrikesminister som sannolikt har betytt mest för Sveriges fred under 1900-talet. Hans livs stora insats var krigsåren, då han hjälpte regeringen att undvika en katastrof med Tyskland. En del av hans manövrar i diplomatin 1940-42 tål förvisso att kritiseras, men mera bör han hedras ändå. ("Man vänder inte ett regalskepp som Sverige på en femöring" är ett av hans klassiska uttryck, det tål att begrundas).

Hela tiden bör man ha klart för sig att det rörde sig *en iskall svensk realpolitik 1939-45* för att överleva och vinna tid för Sverige i hopp om västmakternas seger i kriget. "Spelaren" Christian Günther och Per Albin Hansson var här ett radarpar som samarbetade väl och klarade regalskeppet i hamn från världskrigets stormar. Per Albin höll på sin trogne Günther och behöll honom till krigets slut. Det är talande. Ödet ville att Per Albin blev en politisk ikon och kunde fortsätta Sveriges traditionella alliansfria politik med en ny (s)-regering sommaren 1945 medan Günther avgick och försvann till skuggorna.

Det är tacksamt att Henrik Arnstad genom sin digra och spännande bok har återuppväckt Günther från skuggorna och har kunnat kasta sitt växlande ljus över denna gestalt ur det förgångna. Hans analys av svensk politik under krigsåren är dessutom uppfriskande, även om jag inte delar hans bedömning på viktiga fält. ■

Kent Zetterberg är professor vid Försvarshögskolan, CMHA.

Henrik Arnstad, *Spelaren Christian Günther, Sverige under andra världskriget*, En biografi, W&W, Sthlm 2006, 520 sid.

Stefan Ring:

Att förhandla med terrorister

Det finns olika slags terrorister och de måste hanteras på olika sätt.

I TV-serien ”Polisen som vägrade att svara” från 1982, sätter polischef Jörgensson, i Per Oscarssons gestalt, hårt mot hårt när det blir ett kidnappningsdrama i hans hemstad Strömstad. Han väljer att försöka isolera kidnapparna så att de inte kan ta någon kontakt med omvärlden och börja förhandla. Genom en förhandling, menar Jörgensson, kan de också börja med att utöva utpressning och då har kidnapparna de flesta trumfkorten på sin hand. Förhandlingar leder lätt till eftergifter som kan innebära att kidnappningen blir lyckad. Risken för fler kidnappningar kommer då att öka. Jörgensson försöker istället att sätta de kriminella i ett vakuum, där de inte har någon att kommunicera med och följaktligen inte heller kan ställa några krav. Förhoppningen är att de skall ge upp av ren utmattning. Givetvis går det inte som Jörgensson har tänkt, men det finns ändå en likhet mellan hans agerande mot kidnapparna och hur världssamfundet försöker att behandla terrorister. Isoleringen verkar vara den gängse metoden, bland annat manifesterat av EU:s behandling av Hamas när denna terroriststämplade organisation tog regeringsmakten i Palestina.

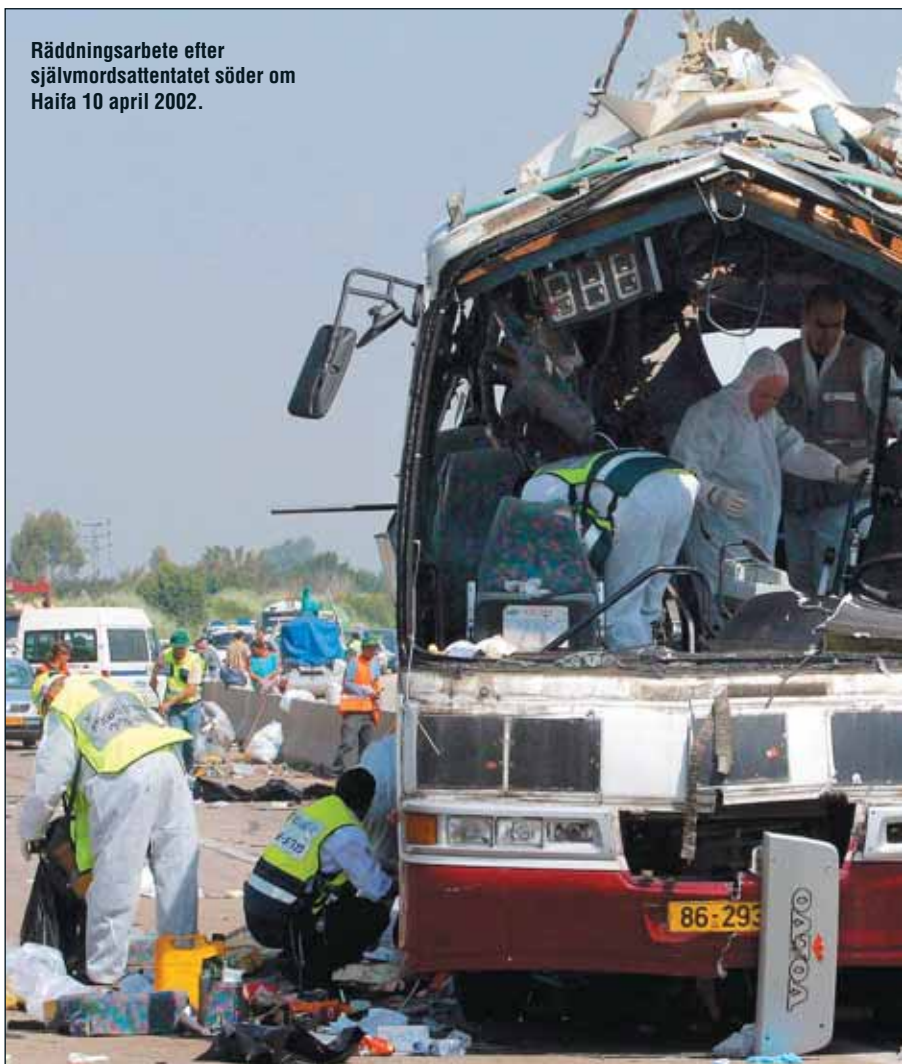
Definitionsproblem

Frågan om hur terrorister skall behandlas hänger nära samman med frågan om hur terrorism skall definieras. Fortfarande finns ingen entydig definition,

trots att det första utkastet gjordes av Nationernas Förbund, så tidigt som 1937. Direkt efter attentatet mot World Trade Center 2001 enades FN:s säkerhetsråd om två resolutioner som behandlar terrorism. De texterna beskriver snarare vad man skall eller får göra, än vad som avses med terrorism (resolution 1368 och 1373). EU

har dock kommit något längre. I ett rambeslut som Europeiska Rådet tog i 13 juni 2002 (2002/475/RIF) beskrivs handlingar som ”... begåtts i syfte att skrämra befolkningen eller att allvarligt störa eller förstöra landets politiska, ekonomiska eller sociala strukturer (mord, kroppsskada, tagande av gisslan, utpressning, vapentill-

Räddningsarbete efter självmordsattentatet söder om Haifa 10 april 2002.

verkning, attentat, hot om att begå något av de brott som räknats upp ovan) att likställas med terrorism. Förutsättningen är att handlingarna riktas mot ett land, eller en internationell organisation.

Alla är inte lika fanatiska

Motivet för det meningslösa i en förhandling med terrorister är att dessa uppfattas som kompromisslösa, irrationella och därför omöjliga att få någon överenskommelse med. Det är en vanlig uppfattning att det inte går särskilja olika typer av terrorister. Det är arten av deras handlingar som blir styrande ifall någon definieras som terrorister, inte motiven som ligger bakom.

I antologin *Negotiating with terrorists* (Zartman (red) 2006) menar författarna att detta är en alltför förenklad bild av verkligheten. Alla terrorister är

inte lika fanatiska, och alla terrorhandlingar bygger inte på en logik som inte är förhandlingsbar. Även Robert Pape ger en mer nyanserad bild av terroristen, när han menar att det kan finnas både en strategi och en rationell logik bakom en terrororganisations val av medel (*Dying to Win*, 2005).

Piska och morötter

I en diskussion kring förhandlingar i detta sammanhang är det nödvändigt att vidga begreppet till att omfatta något mer än bara traditionella diplomatiska överläggningar. Här innefattar begreppet förhandlingar alla de medel som en stat förfogar över för att influera eller tvinga en motpart att acceptera en lösning. En metod som då kan användas är det som i den anglosachsiska litteraturen brukar gå under benämningen *coercion*. På svenska skulle ordet *tvångsmakt*

kunna användas. Syftet är att med olika maktmedel tvinga en motpart att "frivilligt" gå med på olika eftergifter. Thomas Schelling, som fick Riksbankens pris i ekonomisk vetenskap 2005, har diskuterat användningen av *tvångsmakt* inom ramen för en förhandling (*Arms and Influence*, 1966). Schelling menar att det är omöjligt att lyckas i en förhandling enbart genom att använda tvång. Det måste finnas några fördelar för en motpart att ge efter och kom-

promissa. Förekomsten av både "piska" och "morötter" blir därför viktig. Eftergifterna får inte heller upplevas som värre än vad kostnaderna för att fortsätta terrorhandlingarna innebär. I så fall uppstår det som Schelling kallar för ett "nollsummespel", en situation där ingen av parterna, eller enbart en av parterna, kan vinna på en lösning. Risken är då överhängande att konflikten fortsätter i det oändliga.

Bortom alla möjligheter till övertalning

För att kunna acceptera påståendet att det går att förhandla med terrorister krävs en mer nyanserad bild av terrorister. I *Negotiating with terrorists* görs uppdelningen mellan "absoluta" och "instrumentella" terrorister. Den absoluta terroristen har ett kortsiktigt perspektiv. Målet med terrordådet kan anses vara uppnått när handlingen är genomförd, det är mer fråga om en manifestation än om en inbjudan till en förhandling. Generellt sett är denna typ av terrorister bortom alla möjligheter till övertalning. Försök till förhandlingar kan till och med stärka dem i deras övertygelse. "Absoluta" terrorister eftersträvar inte en funktionell lösning, de vill bara åstadkomma skada.

Öppning som kan leda till förhandlingar

Den "instrumentelle" terroristens beteende däremot, innehåller fler tvetydigheter. Varje våldsutövning är inte definitiv, utan bara en del av ett större sammanhang. Den "instrumentelle" terroristen söker något mer än bara en demonstration. Denne vill ha något i utbyte för sitt agerande. Det går också att urskilja en grupp som står mitt emellan dessa båda grupper. Det är terrorister som uppträder som "absoluta" terrorister och inte vill förhandla, men vilkas mål med terrordåden är att uppnå något som ändå är förhandlingsbart. Efter-

Foto: Heidi Levine/SIDA/SCANPIX

som det hos båda de sistnämnda grupperna finns ett övergripande strategiskt syfte med terrorhandlingarna, som visserligen kan verka vara ovillkorligt, innebär ändå deras långsiktiga mål med terrorismen en öppning som kan leda till förhandlingar.

Balansen mellan skada och sympati

Pape gör en något annan uppdelning när han definierar terrorister i de tre kategorierna, "demonstrativa", "destruktiva" och "själv-mords-" terrorister. De "demonstrativa" terroristerna ägnar sig lika mycket åt politisk teater som våldsutövning. Syftet med deras handlingar är att få uppmärksamhet för att kunna rekrytera nya medlemmar, påverka opinionen och få uppmärksamhet från en tredje part som kan vilja utöva påtryckningar mot terrorgruppens motpart. Den "destruktive" terroristen är mycket mer aggressiv. Målet är att åsamka skada på motparten även om det finns en risk att förlora sympati bland den breda allmänheten.

Hur olika grupper förhåller sig till balansen mellan att skada och att få sympati, beror i hög grad på det politiska målet. När palestinska grupper på 1970-talet försökte att döda så många judar som möjligt, förlorade de eventuella sympatisörer i det judiska samhället, men detta hade ringa betydelse eftersom målet var att förinta den judiska staten Israel. Terrorhandlingarna gjorde inte heller att stödet från omvärlden försvann.

"Själv-mordsbombarna" till sist, är den mest aggressiva formen av terrorism. Det utmärkande för en själv-mordsbombare är att denne inte förväntar sig att överleva uppdraget utan istället använder en metod som utesluter en överlevnad. Risken att attentatet kommer att skada både motparten som oskyldiga, är tämligen ovidkommande för en själv-mordsbombare.

Terroristen och hans uppdragsgivare

Det kräver ingen längre analys för att placera in "själv-mordsbombarna" i kategorin "absoluta" terrorister. En sådan slutsats skulle också kunna leda fram till det inte finns någon möjlighet att förhandla med någon som utför ett själv-mordsuppdrag. Den "absoluta" terroristen lever dock inte i vakuum. Många gånger är den som utför terrordådet bara en agent för någon som står bakom handlingen. Det finns ofta en organisatör. Pape beskriver detta förhållande som att det finns tre olika nivåer, den individuella, den sociala och den strategiska nivån. Det är på den individuella nivån som uppdraget utförs, på den sociala ges det psykologiska stödet, på den strategiska görs planeringen. Där används också resultatet från terrordådet för att utöva påtryckningar på motparten eller för att söka stöd från en tredje part. Detta innebär att det bakom den "absoluta" terroristen kan finnas "instrumentella" terrorister som är möjliga att förhandla med.

Problemet med den "instrumentelle" terroristen är ofta inte oviljan att förhandla, utan att deras krav är fullständigt omöjliga att acceptera för omvärlden. För att möta den här situationen kan det finnas det två strategier, antingen att försöka att sänka kraven eller att förändra dem. Några av bidragsgivarna i *Negotiating with terrorists* menar att det finns en länk mellan den status som terrorister upplever att de har och utgången av en förhandling. Låg status leder ofta till offensiva aktioner. Det finns därför ett behov av en gradvis process där terrorister erbjuds en möjlighet att säkert avsluta konflikten, bland annat genom att deras psykologiska säkra zoner undermineras och det skapas en legitimitet för en förhandlad lösning.

Förändra förutsättningarna

Det finns samtidigt situationer

där ledarna för en terrororganisation är företrädare för en "absolut" terrorism. Ett exempel kan vara al-Qaida. De flesta terrorgrupper är dock beroende av stöd från andra aktörer och då inte minst olika stater. Dessa kan erbjuda skyddade gömställen, möjligheter att upprätta träningsläger eller finansiellt och militärt stöd. Svårigheterna att direkt förhandla med denna typ av terrorister gör att man istället måste välja en indirekt metod. Genom förhandlingar med stater som ger sitt stöd till olika terrorgrupper finns det en möjlighet att påverka förutsättningarna för terrorverksamheten. Detta kan samtidigt vara en mycket långdragen process, som kan ta årtal av sanktioner och diplomatiska påtryckningar. Libyen kan i detta fall tjäna som ett exempel.

Möjligheterna att förhandla med terrorister kan vid en första betraktelse verka vara en omöjlig uppgift. Risken för att resultatet av en lyckad förhandling kan leda till att en terrorgrupp blir uppmuntrad att fortsätta, eller till och med att eskalera sina terroraktiviteter, kan inte negligeras. En konsekvens av detta kan bli att den strategi som väljs är antingen isolering eller en användning av våld. Utan någon form av kontakter finns det en risk att terrorgrupper snarare blir mer inåtvända och fundamentalistiska i sitt tänkande. I fallet med Hamas håller omvärldens bojkott av på att driva Palestina mot en kollaps som kan leda till politiskt kaos. Något som snarare kommer att förstärka de grupper som förespråkar terrorism än lösa konflikten. En förhandling, där olika medel används och där även militärt våld inte kan uteslutas, men där det samtidigt erbjuds tillräckliga fördelar för att få ett slut på terrorverksamheten, är antagligen den enda framkomliga vägen. ■

Stefan Ring är överstelöjtnant och militärstrategisk forskare vid Forsvarshögskolan

Hodder Stjernswärd:

Libanon – en tankeställare

Om risken av militärt vakuum – även för Sverige

Hela världen känner avsky för dödandet och förstörelsen som drabbat Libanon. Israel har fördömts för våldet mot Libanon med målsättning att nedkämpa Hizbollah och dess raketbaser. Hizbollahs attacker mot Israel har också fördömts, dock med mindre skärpa. FN:s säkerhetsråd har reagerat långsamt men kommit fram till en resolution om eld upphör. Lugnet är, åtminstone tillfälligt, återställt. FN-trupp finns på plats för att följa upp resolutionen och skydda återuppbyggnad. Men om man bortser från allt mänskligt lidande, vilket är närmast omöjligt, och ser till staten Libanon och dess enorma problem, så inställer sig ganska snart frågan – varför är just Libanon så hårt drabbat?

Växlande "beskyddare"

Anledningarna är naturligtvis många, men ett av skälen är att Libanon har en svag armé, som ej kan försvara dess gränser. Libanon är ett typexempel på sanningen att ett land, som ej har en armé eller bara ett rudiment till en sådan, förr eller senare har en främmande armé i landet. För Libanons del har det varit omväxlande Syrien, Israel och Hizbollah och nu FN-trupp, som baserats i landet för att försvara det och/eller utöva påtryckningar.

Den s.k. Givarkonferensen i Stockholm i slutet av augusti detta år gav ett ståtligt ekonomiskt resultat men löste in-

te huvudfrågan; hur skapa ett beständigt lugn med Libanon som huvudperson med en stark armé?

Det olyckliga Libanon borde väcka en stilla tanke, borde inte vi, även om vi för närvarande lever i en betydligt lugnare del av världen, bättre se om vårt hus? En armé för försvar av landet existerar ju knappast längre.

Rysen bjöds in

Sverige utgjorde en gång, för 263 år sedan, exempel på tesen: har man inte en egen armé i landet har man snart en annan. 1743, efter Hattarnas katastrofala ryska krig, bad svenska regeringen, med kung Fredrik I i spetsen, om rysk hjälp för att skydda landet mot dansken och allmogen. Armén befann sig i förfall. Danskarna gillade ej det ryskpåverkade svenska valet av tronföljare och allmogen höll med danskarna. Att välja en prins av det danskfientliga huset Holstein-Gottorp, Adolf Fredrik, som svensk kronprins var en direkt provokation mot Danmark. Ryssarna svarade med glädje ja. Det skulle komma sammanlagt nära tolv tusen ryska soldater till Sverige. Överenskommelse slöts den 19 september 1743 och den 12 oktober anlände de första ryska fartygen till Furusund. Befälhavare för den ryska armén var general J.F.E. Keith. Han flyttade in i ett magnifikt hus med plats även för tjänstefolk, stall

och vagnsutrymmen. Den som tvangs att ordna detta var samme Rutger Fuchs, nu överståthållare, som 24 år tidigare hejdat ryssarna vid Stäket, när deras landsatta armé framryckte mot Stockholm.

Ryssarna förlades till Stockholm, Norrköping, Nyköping och Västervik. Borgarna protesterade men utan resultat. Ockupationen blev kostsam och åstadkom stort lidande bland den fattiga befolkningen. På Karl XII:s dödsdag, den 30 november, paraderade ryssarna med fanor och klingande spel genom Stockholm. I general Keiths residens hölls en stor fest med kung Fredrik I som hedersgäst. Inte förrän året efter, vid midsommartid, började ryssarnas hemresa. De lämnade Sverige icke av tvång, utan därför att det passade dem just då.

Detta är alltså ett sant scenario, ingen mardröm. Historien kan upprepa sig, inte nu, inte om 10 år men kanske om 30. Kanske ser Alliansen mer realistiskt på vår försvarspolitik och inser vilka enorma risker vi tar med vår nedrustning. ■

Hodder Stjernswärd är överste 1. gr

Lars Bratt:

Ett försvarslöst Sverige måste lära av Finland!

Tarja Halonen omvaldes till president 29 januari i år ”– Aldrig har Finland (under valkampanj) diskuterat NATO och försvarspolitik så här öppet och grundligt!” skrev *Svenska Dagbladet* dagen efter. För några år sedan kritiserade hon Sveriges brist på försvar. ”Ni tror att det räcker med Finlands försvar?”

Nu är vårt försvar ännu svagare. ”Globaliseringen” hör till. Jag citerar *AXESS* nr 1, 2006, sid. 18: ”En misslyckad anpassning till globaliseringen betyder att Sverige halkar efter. – Men det behöver inte bli så. Rörelserna är stora och mäktiga, men Sverige är bara en liten fisk i oceanen. Vi kan välja mellan de stora strömmarna, undvika blindskären och finna våra egna vägar framåt.” Den vägen tycks Finland gå. Så bör Sverige göra och se till vårt eget hus först, innan vi ger oss ut i strömmarna.

SVT Aktuellt visade i ett program den 17 april en kraftigt ökande rysk upprustning med starka förband nära gränserna mot Finland och Baltikum, där en expert sade: ”att detta kan leda till framtida anfall mot Sverige och Finland”.

Finsk förbandsanda

Mitt intresse för Finland väcktes när jag som elev på Krigshögskolan 1944–46 fick uppgift att jämföra svensk och rysk taktik, samtidigt som finska officerare hemligt flytt till Sverige via Bottniska viken i samband med operation ”Stel-

la Polaris”, undanförandet av det finska underrättelsearkivet från kriget. Bland dem var Alpo Martinen, berömd för att han med IR 61, understödd av det starkaste finska artilleriet under hela kriget, i augusti 1944 genom ”undret vid Tienhara” avvärjde ryska framryckningen mot Helsingfors, vilket bidrog till vapenstilleståndet. IR 61 hade över 30% förluster. När Martinen dök upp på de mest utsatta punkterna sa hans soldater: ”Vi står! Vår överste är med oss!”

Chefen för KHS, hänvisade mig den 6 januari 1946 till Martinen – c/o Kapten Ton-tula, Seminariegränd 6, Uppsala. Jag hämtade honom med tjänstebil på långlån, med uppgift att se till att inget hände honom. KGB (kanske även SÄPO?) var efter honom. Han höll flera fascinerande föredrag för oss på KHS och betonade: ”Endast det enkla går i krig! När helvetet brakar lös, är det på ledaren och på förbandsandan det hänger.” Kontakten med Alpo, som under många samtal lånade mig sina frontkartor m.m., frälste mig för finsk anda, stra-

tegi och taktik – ett livsvillkor för Finlands frihet. Som det borde vara för vår frihet. Vi måste lära av Finland och göra som de gör – nu 2006.

Han lär vara ende finska f.d. generalstabsöverste som KGB inte fick tag på för internering. Boende hos pålitliga vänner hamnade han till slut hos Wera von Essen på Salsta Slott. Jag körde honom dit, den förste av flera, efterföljande finska officerare. Sedan anställdes han av US Army, blev lärare vid General Staff College och slutade som generallöjtnant i USA.

Svensk teknik

”NBF (Nätverksbaserat försvar) till ett pris av c:a 17 miljarder, ska lösa försvarets problem med kraftsamling till internationella uppgifter”, kunde vi läsa i *SvD* den 11 november 2005. Något alternativ hur ”intressenter” skall avhållas från terroristaktioner, anfall eller revoltförsök finns icke. Insatsstyrkan, en Nordic Battle Group (NBG) måste då vara på två platser samtidigt.

Vid andra världskrigets utbrott 1939 stod vi på 1925 års olycksaliga försvarsbesluts nivå,

Tåligare än Gripen? Finska F-18 på basen i Rovaniemi.

Foto: Försvarets Bildbyrå/Peter Liander

grundat på ungefär samma resonemang som idag, men skall nu på grund av globalisering med obetydliga småstyrkor, (NBG), försvara landet utomlands. Resonemanget hade varit rätt, om vi först haft stridskrafter för eget försvar. 1925 års försvarsbeslut hade trots allt fördelen att man över ytan behöll huvuddelen av de regementen och truppslag, som, visserligen försvagade, blev basen för 1939 års upprustning med nya förband och vårt folks försvarsvilja. Då talade man om att organisera och utbilda förband. Inte om "förbandsproduktion".

I *SvD* den 12 januari 1998 berättar Roger Magnergård hur försvaret köpt en elektronisk pulsbomb från Ryssland, som "såldes öppet över disk". En HPM-bomb (High Power Microwave), "en rysk specialitet som stoppar fordon, slår ut datorer och förstör all elektronik i området där den detonerar – ett hot mot elektroniska JAS – där flygplanskroppen måste vara absolut tät". Artikeln slutar med principer för att skapa HPM. I *Pennan och Svärdet* redovisades JAS som "världens bästa elektroniskt styrda flygplan". Troligen sant. Tål elektroniken en HPM-våg? Nyligen talade Putin om ett nytt effektivt vapen, som kan vara den ryska specialiteten HPM. Man vet inte, men det räcker med att det kan vara så. Tål vårt försvar puls vågor? EMP (Elektro Magnetisk Puls)

av en liten kärnladdning har ännu större verkansområde. Den som slår ut allt elektroniskt. Till NBF hör telekrigets övergripande ledningssystem som inte dödar. All elektronik, som träffas av en HPM-bomb, upphör att fungera.

Politikernas svek

Vårt land är oerhört sårbart, där 40-talsgenerationen är lika sårbar med dålig försvarsvilja. Det bekräftas av fotoutställningen "Bortom stötvägsgränsen" där fotografen August Eriksson (AE) skildrat neutralitetspolitikens dubbelmoral. AE: "Trots att krig ständigt sker varstans i världen har jag en grundmurad känsla av att det inte kan hända här. Samtidigt vet jag att det inte är så. Jag och min generation har från barndomen fostrats att tro att vi är för evigt förskonade från krig." (*SvD* 22 juli 2005).

Detta sorgligt alltför sanna påstående, visar hur politikererna lyckats förvända synen hos svenska folket, som bibringats tron att vår urgamla frihet inte behöver eller är värd att försvara. Vår frihet ska enligt ÖB försvaras genom internationella insatser NBF (Nordic Battle Group) och NBF. Demokratisk frihet (under ansvar) är det dyrbaraste för varje svensk. Vi litet äldre har upplevt beredskapsårens och kalla krigets påfrestningar. Det var nära ibland, men vår genomsnittligt star-

ka krigsmakt har bidragit till vår snart 200-åriga fred, om än med vissa krumbukter under andra världskriget.

Regering, riksdag, och försvarsledning talar bara om NBG, NBF och elektronik. Om vårt eget försvar mot anfall, terrorister, eller revoltaktioner sägs inte ett ord. Att inte säkra vårt lands försvar så att elektronik och NBF *inte* slås ut av stötvågor, som kan vara den ryska specialiteten, är ansvarslost. Vi bör göra som Finland, som har effektiva förband även om de utsätts för stötvåg. De köpte F-18, som är hydrauliskt servostyrat med mekanik i slutänden (ungefär som en bil), med dubbelt så stor aktionsradie som Gripen och med två starkare motorer. Finland köpte inte Gripen, trots att F-18 är c: a 10 år äldre.

Den judiske nobelpristagaren i ekonomi fick under TV-intervjun före Nobelfesten 2005 höra hur fredligt Sverige är. När han frågade om vi kunde försvara oss i händelse av en kris, fick han svaret att en kris var otänkbar här. Då sa han: "God bless you!" Dessutom kan det knappast vara förlätligt att regeringen inbjuder ryska förband, som varit i krig, att öva på svensk mark. Nästa gång kanske på Gotland? ■

Lars Bratt är överste och ledamot av Artilleriets historiekommitté m.m.

Daniel Brolén:

Väster om Moskva och öster om Bryssel

Moldavien och Transnistrienkonflikten

Det historiska mönstret i Moldavien upprepas. Efter Sovjetunionens upplösning 1991 har moldaverna inte själva haft förmågan att avgöra sin framtid, utan regionala stormakter har avgörande påverkan på den framtida utvecklingen. Moldavien går idag en balansgång, där beroendet av energileveranser från och export av jordbruksvaror till Ryssland balanseras av en strävan mot ett närmande till EU och NATO. Oförmågan att finna en lösning på konflikten med utbrytarrepubliken Transnistrien är central för landets fortsatta utveckling.

Vad är Moldavien?

Moldavien är Europas fattigaste och samtidigt en av kontinentens minst kända stater. Sedan 1300-talet har flera statsbildningar, provinser och administrativa regioner med olika rättfärdigande använt sig av namnet Moldavien. Idén om Moldavien som en tydligt definierad nation i allmänt vedertagen mening är problematisk. Det territorium mellan Rumänien och Ukraina som idag utgör landet befinner sig i en del av Europa, där gränserna har ändrats i takt med omgivande stormakters förändrade styrkeförhållanden. Sedan 1990-talets början har utvecklingen präglats av konflikten med utbrytarrepubliken

Transnistrien som sedan 1991 de facto utgör en egen ekonomisk och politisk enhet. Transnistrienkonflikten uppstod, liksom ett flertal andra konflikter, i och med att nya nationalstater började utformas i skuggan av de mångnationella imperiernas sönderfall 1989-91. Frågan om den nationella identiteten blev central, men konfliktens karaktär har kommit att förändras med tiden.

Moldavien består idag av två regioner, Bessarabien och Transnistrien, men är inte självklart en nation. Bessarabien, området mellan floderna Prut och Nistru, är huvudsakligen befolkat av rumänsktalande moldaver, medan majoriteten av befolkningen öster om floden Nistru i Transnistrien utgörs av ryssar och mestadels rysktalande ukrainare, och moldaverna utgör den största minoriteten. Huvuddelen av ukrainarna och ryssarna bor dock inte i Transnistrien. Av befolkningen på c:a 4,2 miljoner är ungefär två tredjedelar rumänskspråkiga moldaver. Andelen ukrainare uppgår till c:a 14 % och ryssar till 13 %. En kristen turkisk minoritet, gagauzerna, utgör c:a 3,5 % av befolkningen.

Självständighet och splittring

Den moldaviska identiteten, språkets ställning och sederme-

ra landets framtida status dominerade den politiska dagordningen efter 1989. Flertalet moldaver, med rumänska som modersmål, ville att den nya staten skulle uppgå i Rumänien. Ryssar, ukrainare och gagauzer fruktade ett nationalistiskt Storrumänien och förespråkade bevarandet av Sovjetunionen. Den 19 augusti 1990 utropade gagauzerna en egen republik, Gagauziska Socialistiska Sovjetrepubliken. Den 27 augusti 1991 utropade republiken Moldavien sin självständighet och sitt utträde ur Sovjetunionen, och den 2 september 1991 utropades i Tiraspol republiken Transnistrien.

Efter självständigheten övertogs makten i Moldavien av partier och personer med rötter i gamla parti- och statsstrukturer. Många av dessa fick snart ett egenintresse av att bevara staten. De nationalistiska strömningarna kom att dämpas bl.a. som ett resultat av det misslyckade kriget mot separatisterna i Transnistrien 1992.

Transnistrien – konflikt med många aktörer

Av Transnistriens c:a 800 000 invånare utgör rumänsktalande moldaver c:a 40 %, ryssar c:a 25 % och ukrainare c:a 28 %. Konflikten visade sig dock i första hand inte vara av etnisk art. Händelseutveckling-

en under 1900-talet hade delvis skapat en grogrund för en transnistrisk identitet med stor identifikation och lojalitet med Sovjetunionen. Uppenbarligen gällde konflikten även bevarandet av maktstrukturer och kontroll över lokala resurser.

Stridigheter utbröt i november 1990 mellan moldavisk polis och paramilitära transnistrisk trupper som tog kontroll över strategiskt viktiga knutpunkter och andra delar i området. Centralmakten i Chisinau försökte återställa ordningen genom att sätta in trupp, vilket resulterade i ett kort krig från mars till och med juni 1992. Cirka 1 000 personer dog i samband med stridigheterna. Moldaverna hade inledningsvis ett materiellt övertag och skulle förmodligen ha slagit ner upproret, om inte den ryska 14. armén hade intervererat.

Folkomröstning

I juli 1992 upprättade de inblandade parterna Ryssland, Moldavien och Transnistrien, en kontrollkommission och en gemensam fredsbevarande styrka, och därigenom konserverades konflikten. 1993 etablerades en OSSE-mission i Chisinau för att övervaka va-

penvilan, finna en förhandlingslösning och få till stånd ett ryskt trupptillbakadragande.

Utbrytarrepubliken har egna statsymboler som president, parlament, armé och valuta. Symbolspråket är det sovjetiska och ryska fungerar som lingua franca. Handel och smuggling av vapen, människor och allhandla varor antas vara huvudinkomstkällan för Transnistriens fortlevnad och för den politiska och ekonomiska eliten. Bevarandet av det statliga inflytandet över ekonomin kvarstår. Beroendet av råvaror och energi för industrin samt handel med omvärlden är stort och då främst med Ryssland. Transitproblemen tvingar Transnistrien till avtal med Ukraina.

Statsledningen odlar idén om en egen transnistrisk identitet, och inbördeskriget och den ständigt pågående konflikten fungerar som gemensam nämnare för den transnistrisk staten och identiteten.

Den 17 september 2006 genomfördes en folkomröstning huruvida republiken även fortsättningsvis ska vara oberoende från Moldavien och frivilligt ansluta sig till Ryssland. En stor majoritet röstade för president Smirnovs förslag, men internationellt erkänns inte folkom-

röstningen, och Transnistrien har inte inkommit med någon officiell förfrågan om att få ingå i Ryssland.

Internationella förhandlingar

Internationella förhandlingar sker under medling av OSSE, Ryssland och Ukraina. EU och USA har tillkommit som observatörer. Redan från början stod det klart att det skulle bli mycket svårt att nå fram till en förhandlingslösning. Moldavien accepterar ett Transnistrien med långtgående autonomi inom den moldaviska staten. Transnistrien ville först ha en federativ lösning, vilket senare ändrades till en konfederativ lösning. I praktiken betyder det självständighet.

Intresset från Rysslands sida att erkänna Transnistrien som oberoende stat har varit mycket litet, men i november 1995 antog duman en resolution som förklarade Transnistrien som en zon av särskilt strategiskt ryskt intresse. Successivt har 14. arméns och sedermera OGRF:s (Operational Group of Russian Forces) trupper minskat i antal liksom de betydande vapenlagren. Genom Istanbulmemorandat skulle Ryssland senast 2002 ta hem de sista ryska soldaterna och de omfattande vapendepåerna. Detta har dock inte skett.

1996 återkom kommunisterna till makten med budskapet att Moldavien inte borde vända Ryssland ryggen och sluta fred med Transnistrien. Sedan dess har kommunistpartiets ställning stärkts och nuvarande president Voronins maktposition är efter parlamentsvalet 2005 och omvalet som president i mars 2005 ohotad.

Ryskt maktspråk

2001 inleddes nya fredsförhandlingar med stor optimism. I juli 2002 diskuterades i Kiev en federativ lösning på konflikten, men liksom tidigare grusades förhoppningarna även denna gång. Ryssland presenterade 2003 det s.k. Kozak-memorand-

Moldaviens samarbete med NATO har intensifierats. President Voronin (t.h.) möter NATO:s generalsekreterare Jaap de Hoop Scheffer i Bryssel 7 juni 2005. Foto: NATO photos

dat, ett förslag till en ny konstitution i vilken Moldavien skulle vara en neutral och demilitariserad stat, dock med permanent rysk trupper närvaro. OSSE, EU och USA förkastade förslaget och att president Voronin avstod från att underteckna det bidrog i hög grad till de försämrade relationerna med Ryssland. Efter 2003 har förhandlingarna fortsatt, utan något nämnvärt resultat. Ukrainas ekonomiska och politiska intressen har ofta sammanfallit med de ryska.

Vid årsskiftet 2005/2006 stängde Gazprom av gasleveranserna till Moldavien, som vägrat gå med på en prishöjning från 80 dollar till 160 dollar per tusen kubikmeter naturgas. Ryssland menade även att Moldavien exporterade dålig frukt och ohygieniska vinprodukter till Ryssland och ville inte längre subventionera gasimporten. Importstoppet till Ryssland innebär att 80 % av marknaden för det moldaviska vinet försvann. Enligt ett nytt avtal ska Moldavien betala 110 dollar per tusen kubikmeter naturgas.

EU och NATO

Sedan några år tillbaka har närmandet till EU hög prioritet under president Voronins ledning. En moldavisk EU-strategi presenterades för Kommissionen hösten 2003, vilken bl.a. omfattade önskemål om att er hålla ett stabiliserings- och associeringsavtal. Inom ramen för EU:s "European Neighbourhood Policy" som antogs i februari 2005 finns en särskild handlingsplan för Moldavien. Samtidigt ställer det kommande rumänska EU-medlemskapet krav på att EU utvecklar sin politik och samarbetsformer med Moldavien.

I december 2005 ökade EU:s engagemang genom upprättandet av en övervakningsmission vid gränsen mellan Ukraina och Transnistrien som hjälp med gränskontroll och tullfunktion längs hela den moldavisk-ukrainska gränsen. OSSE har uppmanat EU att skicka fredsbevarande trupp till Moldavien/Transnistrien.

Moldavien är medlem av OSS men deltar inte i det monetära eller militära samarbetet. Samarbetet med NATO

har intensifierats sedan 2005, och den 19 maj 2006 godkände North Atlantic Council den första *Individual Partnership Action Plan* med Moldavien, som deltar symboliskt med en kontingent på c:a 30 man i Irak.

Svår balansgång för flera

Tretton års förhandlingar har hittills varit resultatlösa, och konflikten mellan Moldavien och Transnistrien kvarstår, men OSSE:s medling och närvaro är ändå av stor betydelse. Chisinau har inga möjligheter att ensam tvinga Tiraspol till en förhandlingslösning och en sådan måste för närvarande bedömas vara långt borta och kan förmodligen bara erövrats steg för steg. Rysslands och Ukrainas hållning är avgörande, men även EU spelar en allt viktigare roll. Vill EU axla en tydligare roll i den pågående konflikten?

Det är uppenbart att den bessarabiska delen av Moldavien, trots erfarenheterna från Sovjetunionen, skiljer sig från Transnistrien i flera avseenden. Skillnaderna är idag större än någonsin efter Moldaviens ambition att stärka banden västerut

bort från den ryska intressesfären, samtidigt som Transnistriens beroende av Ryssland ökar. Transnistrien är internationellt isolerat och dess livsduglighet på sikt är oklar och svår att förutse. En central fråga är hur viktig Transnistrien är för Rysslands strategiska överväganden i sydöstra Europa. Liksom andra konflikthärddar i forna sovjetrepubliker, exempelvis de i Abchazien och Sydossetien, utgör dessa utbrytarrepubliker potentiella fientliga hangarfartyg i strategiska områden för Ryssland. Leder ett alltför hårt ryskt förhållningsätt till Moldavien och stöd till Transnistrien till försämrade relationer med EU och USA? Med största sannolikhet kommer Ryssland även fortsättningsvis att stödja Transnistrien både politiskt och ekonomiskt. Moldaviens utrikes- och inrikespolitiska omsvängning under de senaste åren skulle kunna förstärkas ytterligare om trycket från Ryssland blir alltför hårt. Det är en balansgång eftersom Moldavien samtidigt är mycket beroende av export till Ryssland och import av naturgas.

Det är uppenbart att konflikten idag snarare har politiska och ekonomiska förtecken än etniska. Frågan om moldavernas nationella identitet är dock fortfarande levande, men ett samgående mellan Moldavien och Rumänien är för närvarande inte aktuellt. Etnicitet, eller snarare identitet och språk, är aspekter av konflikten som kan få större inverkan på konfliktens lösning framöver. Legitimiteten för Transnistrien kan öka, i alla fall inom det egna området, genom att en särskild multi-etnisk transnistrisk identitet vidareutvecklas, då den yngre generationen inte känner något annat hemland. Den äldre generationen såg dessutom Sovjetunionen och ser nu Ryssland, snarare än Moldavien, som sitt hemland. ■

Daniel Brolén är forskningshandläggare vid Mälardalens högskola

Olof Santesson:

Gustaf V som statsman och undfallenhetssymbol

Två motsatta perspektiv på kungen som nationens överhuvud i krigstid

Kungen var viktigare än beredskapen. Det tyckte svenskarna enligt en gallupundersökning i april 1945. Monarken hade, ansåg man, haft den större betydelsen för att hålla Sverige utanför kriget. Vilken var då Gustaf V: s roll? Julens bokflod bjuder på två skildringar som utifrån samma källmaterial (bl a Bernadottearkivet) ger helt skilda perspektiv på nationens överhuvud under de kritiska beredskapsåren.

Redan kontrasten mellan de båda böckernas omslag är talande. På det ena är Gustaf V och Adolf Hitler hopsmälta som två delar av ett spelkort; kungen dock egendomligt nog i paraddräkt med kraschaner från tiden någonstans kring förra sekelskiftet. På den andra bär han m/39 med föga klädsam båtmös-

sa; en gammal man i samma slags fältuniform som så många av hans undersåtar åren 1939–1945.

Främsta uppgift: att lugna Hitler

I det senare fallet, Erik Carlsons *Gustaf V och andra världskriget*, rör det sig om en skildring som på 400 sidor strikt kronologiskt håller sig till tiden ▶

mellan krigsutbrottet i september 1939 och Japans kapitulation i augusti 1945. Detaljerat genomarbetad fyller den nog en plats i dagens våg av litteratur kring andra världskriget.

Håller då kungen för en in-
trängande forskning? Fackhis-
toriker har inte funnit honom
särdeles viktig. För forskarna
saknar han en verklig huvud-
roll i svensk säkerhetspolitik.

Få lär ha en någorlunda
tydlig bild av Gustaf V. Han är
inte ens "gamle kungen" (det
är ju numera Gustaf VI Adolf)
utan dennes pappa, samtidigt
är han liksom ännu inte riktigt
historisk. Påtvingad 1920-talets
demokratiska och parlamenta-
riska genombrott regerade han
länge, 43 år; en rätt lättjefull
tennis- och kortspelare, gärna
på Rivieran, med tiden något
skandalfäckad men för många
i samtiden ändå något av en
landsfader.

Biografier har inte saknats,
senast av Stig Hadenius 2005.
Men pensionerade officeren
Carlsson är först med att helt
och enbart ägna sig åt kungens
insatser under krigsåren. Och
vad han får fram är statsmannen
Gustaf V med sin kanske främ-
sta uppgift att personligen lug-
na en misstänksam Hitler om
Sveriges avsikter.

Betydande personlig insats

Boken redovisar omsorgsfullt
kungens många personliga in-
itiativ, även på det humanitära
planet. En del är mindre kända,
andra desto oftare berörda i be-
redskapslitteraturen såsom dik-
tamen till statsrådsprotokollet
i februari 1940, då det under
vinterkriget gällde att balan-
sera av hjälpen till Finland, och
"abdikationshotet" vid mid-
sommar 1941, då Sverige hade
att förhålla sig till tyska krav i
samband med Hitlers angrepp
på Sovjetunionen (kravet på
"divisions Engelbrechts" pas-
sage genom Sverige). Här gör
den intresserade bäst i att själv
läsa hur Carlsson tecknar ut-
vecklingen utifrån Gustaf V:s
perspektiv.

Författaren har inte sett som
sin uppgift att framför allt lägga
ett moraliskt perspektiv på den
svenska politiken under de år
då vårt land anpassade sig till
det tyska herraväldet över Eu-
ropa, hukade om man så vill.
Hans ambition har varit mera
den ambitiösa historikerns: att
så välunderbyggt som möjligt
skildra hur kungen inom sin
konstitutionella ram som mo-
nark, utan exekutiv makt, han-
terade frågorna och kriserna
efterhand som de dök upp.

Slutomdömet blir att Gus-
taf V i en farofylld tid faktiskt
gjorde en betydande personlig
insats. Man kan nog hålla med
om andra världskriget marke-
rade höjdpunkten på hans ba-
na som svenskt statsöverhuvud,
d.v.s. efter det att han hade fyllt
aktningvärda åttio år. Carlsson
fyller i om en krigstida äm-
betsutövning präglad av plikt-
känsla och rutin, om kungens
realism och hans ställningsta-
ganden och handlingar utifrån
vad statsnyttan i den givna si-
tuationen ansågs kräva. Hans
humanitära engagemang före-
faller underskattat.

Övertramp – men ett undantag

Centralt var förhållandet till
Tredje riket. Genom sonsonen
prins Gustaf Adolfs giftermål
med Sibylla av Sachsen-Ko-
burg och Gotha fick berna-
dottarna släktförbindelser in i
det nazistiska Tyskland. Om vår
nuvarande kungs morfar, hertig
Carl Eduard, skriver Carlsson
att denne hade "fullgjort vissa
uppdrag för Hitler". Han till-
lägger att prinsessan Sibylla på
sin mors sida hade släktingar
som drogs med i arresteringar-
na efter 20 juli-attentatet mot
Hitler 1944.

Den 28 oktober 1941 lät
kungen mot statsminister Per
Albin Hanssons uttryckliga
önskan förmedla ett budskap
till Hitler med ett "antibol-
sjevikiskt" ställningstagande för
Tyskland i kriget mot Sovjetu-
nionen. Det här är för Carlsson
ett övertramp, oförenligt vad
en neutral makts statschef bor-

de yttra under pågående krig.
Han kallar det den allvarligas-
te förlöppningen under andra
världskriget.

Intressant nog drar Carlsson
slutsatsen att budskapet kom
till under vad som kan ha va-
rit en personlig krisperiod i
Gustaf V:s krigstida hantering
av sitt ämbete. "Hans omdöme
förefaller temporärt ha svikit
honom." Ett undantag, således.

Representant för tyskvänlig överklass

Det är absolut inte förre *Expres-
sen*-redaktören Staffan Thorsells
uppfattning i boken *Mein
lieber Reichskanzler*. För honom
bildar episoden tvärtom portalen
till ett åsiktsbygge om hur
eftergiven Sveriges politik mot
Hitlertyskland verkligen var.

I en journalistiskt livfull be-
rättelse, med språng mellan dra-
matiska skeden, anges här hur
Gustaf V som en undfallenhe-
tens symbol visar det rätta sin-
nelaget för att lirka med Hitler.
För kungen som nationell fi-
gur på högsta nivå har Thorsell
uppenbarligen inget till övers.
Hos honom blir Gustaf V till
en typisk representant för den
svenska överklass som hoppa-
des att Tyskland skulle besegra
Sovjetunionen. Ja, en blott allt-
för stor del av etablissemang
lekte enligt författaren rent av
med att skapa sig en framtid
som undersåtar i det stortyska
riket. Med litet längre krigs-
lycka hade Hitler inte behövt
använda några vapen för att ta
makten över Sverige, hävdas
det.

Kungligt bröllop i nazistisk varhård

Inte oväntat slår Thorsell gärna
fast att en ledande tidning som
Dagens Nyheter inte hade några
starka invändningar mot reger-
ingen långvariga anpassnings-
politik. Redaktionen slogs för
att få göra precis som regering-
en, har han maliciöst sagt i en
kommentar till sin bok.

Det handlar hos Thorsell
inte minst om kungahusets roll.
Redan i sin spelöppning teck-
nar författaren med karaktä-

ristiska svarta penseldrag hur bröllopet mellan den nuvarande kungens blivande föräldrar i sydtytiska Koburg den 16 oktober 1932 utspelades i en nazistisk varhård, nationellt ökad innan Hitler hade kommit till makten. Morfadern Carl Eduard beskrivs som i själva verket en av de tyska högre ståndspersoner som tidigast och mest ivrigt anslöt sig till Hitler.

Onödig försagdhet

Stämningen i boken är därmed skapad. Och Thorsell anser sig ha hittat en poäng till i det kungliga konceptet till budskapet till den käre rikskanslern. Det finns några överstrukna formuleringar där kungen beklagar sin roll som konstitutionell monark. Känt är att han några gången under kriget antydde att det kanske kunde gå därhän att han behövde byta ut regeringen Per Albin. Men författaren tror att Gustaf V rent av fortfarande efter nära trettio år ifrågasatte den statsrättsliga ordningen. I så fall en uppseendeväckande bild av krigsårens monark!

Vad Thorsell egentligen eftersträvar är inte teckna någon heltäckande bild av vare sig kungens eller det officiella Sveriges kontakter med Hitlers rikskansli. Med olika nedslag i 1900-talet vill han rätta till historieskrivningen där han finner den förljugen. Äldre forskare har enligt författaren undvikit att ta upp den förda politikens mest betänkliga sidor. Till det kommer att vår kunskap på senare år har ökat med nya källor som exempelvis Goebbels dagböcker.

Vi hade inte behövt vara försagda och låtsats okunskap inför nazimens företrädare. Sverige var inte så isolerat från omvärlden som många kanske tror. Kunskap om den tyska regimens brottslighet stod att få, konstaterar Thorsell.

Författaren finner det blott alltför betecknande att krigsårens svenske militärattaché i Berlin, Curt Juhlin-Dannfelt, inte ens i sina minnesteckningar från efterkrigstiden nämner judeförföljelserna. Det dröjde på tok för länge innan man i Sverige äntligen började ta upp Förintelsen i debatten om hur Sverige hade uppträtt under kriget.

Från Hitler till Stalin utan att tveka

Det är för Thorsell angeläget att det inte blir tyst om Sveriges agerande under andra världskriget. Hans tanke är att varje generation behöver erövra bilden på nytt.

Och här nalkas man en kanske egentlig drivkraft bakom Staffan Thorsells många scener av svenskt tillmötesgående mot Hitlertyskland. Hans tes – inte

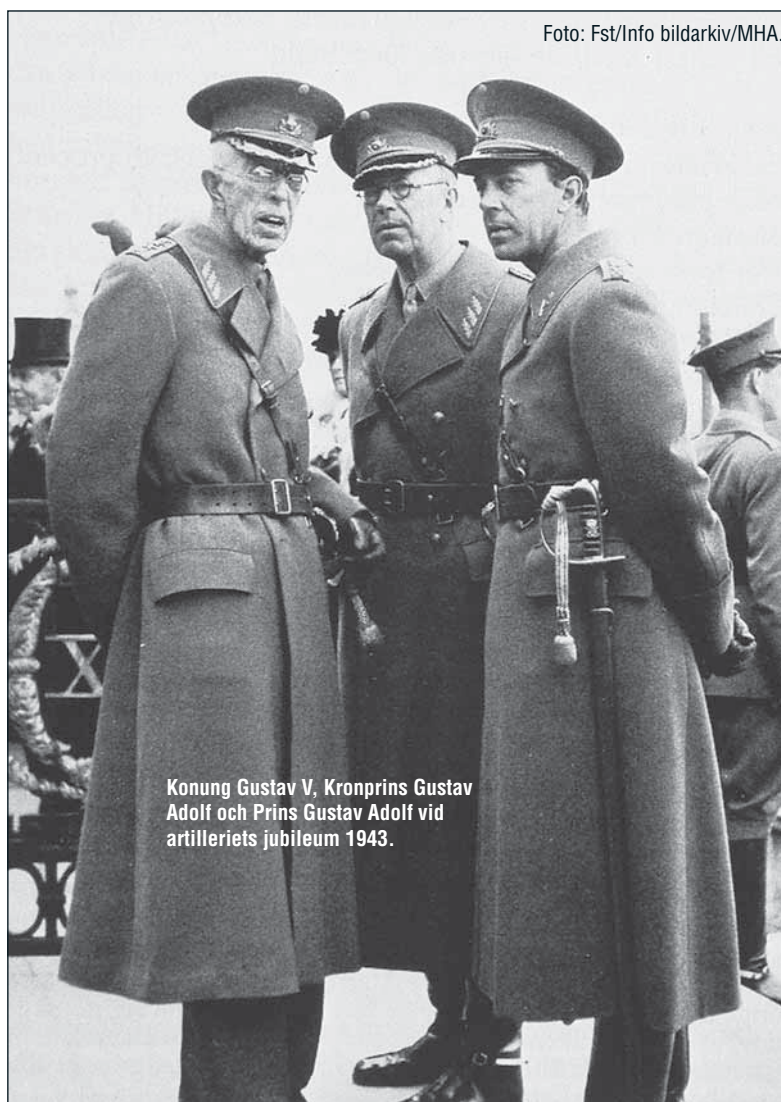
helt originell – är att vi från andra världskriget gick rakt in det kalla kriget. Landet behövde inte skärskåda sitt förflutna på något kritiskt sätt. Det hade ju gått bra med Hitler, nu var det bara att fortsätta på samma sätt med Stalin och dennes efterträdare.

Men då har vi i alla fall kommit rätt långt från vad man kan tillvita Gustaf V. ■

Olof Santesson har varit Dagens Nyheters utrikesredaktör

Erik Carlsson: *Gustaf V och andra världskriget*, Historiska Media, Falun 2006.

Staffan Thorsell: *Mein lieber Reichskanzler. Sveriges kontakter med Hitlers rikskansli*, Bonnier Fakta, WS Bookwell, Finland 2006.

Konung Gustaf V, Kronprins Gustaf Adolf och Prins Gustaf Adolf vid artilleriets jubileum 1943.

Olof Santesson:

Hoten innebär utmaningar för både Europa och USA

Alternativ mot terrorister genomlystes vid Atlantkommitténs möte på Karlberg

Europa har haft sin beskärda del av våld mot värnlösa civila. Idag möter vi dock något nytt: terror av katastrofal, kanske rent av existentiell omfattning. Hur sådana hot skall hanteras innebär utmaningar för hela den transatlantiska gemenskapen. Mot USA:s väpnade kamp ställs ofta en mer förhandlingsinriktad europeisk hållning utifrån föreställningen att man måste kunna nalkas omvärlden i syfte att skapa och befästa en dialog.

USA och EU går inte i takt. Nej, det blev uppenbart när Svenska Atlantkommittén och Krigshögskolan Karlberg fredagen den 10 november 2006 höll en välbesökt konferens (88 personer anmälda) för att genomlysa de problem som vår tids nya hot ställer. Under rubriken "Homeland Security – A Concept for European and American Challenges" analyserades världen efter den 11 september 2001 ur en rad perspektiv: USA:s, NATO:s, EU:s och vårt eget svenska.

Det blev en sammankomst präglad av allvarliga, för att inte säga mörka tonfall. På ett i Sverige litet ovanligt sätt utpekades direkt fienden mot den västerländska livsstilen såsom hemmahörande i Mellersta Östern. Så skedde redan i öppningstalet.

Terrorister som inte kan avskräckas

Snarast vredgat angreps muslimska fanatiker av Troels Frøling, generalsekreterare i de europeiska atlantkommittéernas centralorganisation, the Atlantic Treaty Association. Han ifrågasatte hur man någonsin skulle kunna komma till tals med människor som väntar på att den dolde tolfte imamen skall framträda och leda kampen mot de otrogna.

Med den beskrivningen var det shiitiska våldsverkare som utpekades. Fanatismen är inte nödvändigtvis mindre hos terrorgrupper ur den muslimska sunnimajoriteten (al-Qaida skapades av sunniter). För dem är det här med den försvunne men återkommande imamen rent kätteri. Kontentan var hur som helst: avskräckning fung-

erar inte, och vi är på väg in i en konflikt "mellan civilisationer".

Motoffensiv mot terrorister

Så till risk- och säkerhetsdiskussionens grunder: "The Setting."

Vad man i USA anser att kampen mot terrorister kräver var första temat. Det utredde, sedvanligt amerikanskt strukturerat, av professor John L. Clarke från George C. Marshall European Center for Security Studies, under titeln "Homeland Security – Defining the Concept". Han utgick från den i framför allt USA centrala frågan hur man balanserar säkerhet och medborgarnas frihet. Men praktiskt taget allt avhandlade hur amerikaner strävar efter att förhindra terrorutbrott, minska riskerna för dem och minimera skadeverkningar.

Talaren skilde mellan Homeland Security, skyddet av hemlandet, och Homeland Defense, där det inte minst handlar om en motoffensiv mot terrorister. Åhörarna fick en talande bild av omfattningen av

Foto: Markus Barth

Professor Clark strukturerar problemet.

problemen i en jättenation där nio miljoner container anländer årligen och sju miljoner går ut, där 500 miljoner människor årligen passerar gränskontrollerna, där två miljoner jordbruk skall skyddas, liksom 100 000 kemiska anläggningar.

Olycksbådande profetia

Målet angavs som något liknande hundraprocentig säkerhet. De av inhemska kritiker ofta påpekade svårigheterna att få Homeland Security att fungera effektivt, gick Clarke förbi. Han ville i stället tala om att det transatlantiska partnerskapet hade försvagats – över Atlanten delar vi inte samma hotbild. För amerikansk del ville han varna för att *terrorister inom tio år kommer att ha använt massförstörelsevapen mot oss: nukleära, kemiska, biologiska och radiologiska*. Auditoriet kunde snarast förnimma en förvåning över att inget liknande redan har skett.

Obegriplig inskränkning

För "NATO-EU Co-operation" talade flygöversten Mi-

chael C Ryan från USA:s mission i europeiska unionen. Som exempel på samarbetskomplikationer pekade han på att NATO har bra kontaktlinjer till européernas första och tredje pelare men inte den andra, där försvarsfrågor hanteras. Som amerikan fann han det obegripligt hur EU militärt kan ingripa över allt utom på medlemsstaternas territorium. Så mycket för svensk militär alliansfrihet!

Välspredd bok

Avsnitt nummer två hade överskriften "Disasters – Man-made and Others".

"Coping with all Hazards" var den titel som professor Bengt Sundelius från Krisberedskapsmyndigheten och Försvarshögskolan hade valt för att beteckna hur vi i Sverige numera ser på krishanteringsfrågorna. Det gäller både statens överlevande och människornas säkerhet, hur samhället skall kunna fungera under påfrestningar. Frågor som måste ställas är vad som är *vårt* att skydda och vilka som är våra *fundamentala värden*.

Förnöjd berättade Sundelius att boken *The Politics of Crisis Management. Public Leadership under Pressure*, utgiven i Cambridge, med honom som en av författarna, nu översätts till kinesiska, i en liten nätt upplaga på 500 000 exemplar (till att börja med?).

Spridning av massförstörelsevapen

Ambassadör Rolf Ekéus talade om "Proliferation of WMD", spridning av massförstörelseva-

pen. I ett anförande som enbart hann behandla kärnvapen uttryckte han starka bekymmer inte bara för Nordkoreas och Irans ambitioner och risken för vidare spridning. För honom tedde det sig även "egendomligt" att USA och Ryssland alltjämt håller sina kärnvapen i hög beredskap för "launch on warning". Det är hög tid att de slutar med detta, stridsspetsarna bör skilja från vapenbärarna.

Alltför utspritt ansvar

I ett tredje avsnitt, kallat "Lessons: Sweden and America" talade försvarsberedningens avgående huvudsekreterare Michael Mohr om "The Swedish Crisis Management System", som han själv verksamt varit med om att utreda och utstaka. Den bild han gav var att det finns tydliga brister i vår krishantering, alltjämt spridd på många myndigheter. Framöver kan det bli en annan huvudman än försvarsdepartementet. Men Mohr själv flyttar till Washington, D C, som vår förste specialattaché för Homeland Security-frågor; en intressant signal.

Säkerhetens pris

Sista avsnittet kallades helt enkelt för "Europe, NATO and Sweden".

Här kom Lorenzo Salazar från EU-kommissionen in på dess ansvarsområden, under rubriken "What Role for the European Union?". Han gav en bild som rätt mycket liknade Clarkes vad det gäller att förhindra terrorism, vara beredd på den och reagera på inträffade fall. Mer än någon annan talare tog han upp det pris vi måste betala. Hur nå rätta balansen mellan säkerhetsåtgärder och människornas frihet är något som måste diskuteras mer.

När det gäller NATO förstärktes nog en känsla av att EU är bredare på ren krishantering, när åhörarna lyssnade på Thierry Legendres föredrag "What Role for NATO?". ▶

Men talaren betonade paktens samarbete med olika partner i Medelhavet; Turkiet nämndes särskilt.

Försvar för öppet EU

Som ende politiker bland talarna höjde Urban Ahlin (s) temperaturen med sitt anförande "Is Sweden up to the Challenge?". Med en gång slog han fast, provokativt sade han själv, att USA:s Homeland Security inte är något för oss svenskar. USA har blivit alltför stängt och antalet utländska studenter vid högskolor och universitet allt färre. Det är en riktning i vilken han inte ville att vare sig Sverige eller EU skulle gå.

Talet formade sig till ett varmt försvar för ett öppet EU, bra på att bekämpa terrorism men aktivt i att vidga kretsen genom att få med Turkiet. "Europa" är en fråga om värden. EU får inte vara "en kristen klubb". Det skall vara attraktivt, utåtriktat, redo att medverka till att släcka bränder.

Uppdrag till Atlantkommittén

Ett svenskt problem gäller vår medverkan i militära fredsmissioner. Befolkningen stödjer internationella insatser, men då tänker medborgarna i termer av våra tidigare, traditionella fredsbyggande operationer, tillkomna med stridande parter godkännande. Nu handlar det enligt Ahlin om annat, om fredsframtvängande aktioner. De kan komma att påverka vår egen säkerhet, framdriva aggressiva handlingar mot oss.

Och medborgarna är inte medvetna om den ökade faran för att svenska soldater stupar eller såras (som ju faktiskt var fallet i Kongo för snart ett halvsekel sedan). *Sådana förluster kommer vi att få*, sade talaren varnande, det är bara en tidsfråga. Och under den efterföljande frågestunden gav han Atlantkommittén under nye ordföranden ambassadör Henrik Liljegren, en av heldagsmötets inbjudare, ett formligt uppdrag. Kommittén behöver ta på sig att upplysa all-

mänheten om inte bara värdet av, utan även riskerna för militära förluster med, nuvarande internationella inriktning av Försvarsmaktens förmåga.

Amerikanerna för krig åt Europa

Under slutdebatten gällde de flesta meningsutbytena också Ahlin. I en replik till Clark preciserade han skillnaderna USA-Europa. Amerikanerna utkämpar ett krig, vi har till utgångspunkt att jaga kriminella.

Ryan hade tidigare påmint om ordet "krig" i amerikanskt språkbruk: "krig mot fattigdomen", "krig mot droger"; således mot företeelser. Nu frågade han, liksom ursprungligen Frøling, hur man avskräcker dem som söker döden och sätter den före livet. Ahlin medgav att det globalt inte alltid räcker med polis och rättsliga insatser. Men han var inte säker på att man hade hittat den rätta balansen mellan åtgärder.

De avslutade orden gick Ingemar Dörfer, f.n. verksam vid Utrikespolitiska Institutet. Han sammanfattade med att konferensen startat i en dysterton och citerade senare bl.a. den hårdföre amerikanske forskaren Robert Kagan. Det postindustriella Europa har slutat att föra krig därför att amerikanerna gör det åt oss.

Talaren hade några ord för vart och ett av de tidigare inläggen. A propos vad Mohr hade sagt hävdade Dörfer, nu ännu tydligare, att Sverige "inte längre är en krigförande nation". Han höll med Legendre om att NATO inte är uppbyggt för att bekämpa terrorism. Det är EU mycket bättre på. Ahlin fick höra att Dörfer inte trodde på fattigdom och sociala problem i Mellersta Östern som förklaring till terrorism. För övrigt hade antalet utländska studenter i USA åter ökat det sista året!

Det påståendet blev också sista ordet under konferensen.

Olof Santesson har varit Dagens Nyheters utrikesredaktör

Beata Hansson:

En natio

Vi lever i ett informations-samhälle. Men det blir alltmer uppenbart att vi behöver hjälp att sortera och att nå fram till rätt information. Tsunamin, stormen Gudrun, fågelinfluensan. De har alla pekat åt ett håll. Under en kris blir frustrationen stor när man inte snabbt nog hittar det man söker.

Krisberedskapsmyndigheten har fått ett regeringsuppdrag att upprätta en nationell portal som riktar sig till allmänheten och medier med information om samhällets

onell portal

Obduktion av viggår.
Fågelinfluensan blev elddopet
för informationsportalen.

Foto: Bengt Ekberg/SVA

En gemensam ingång. En arena med möjlighet att ge rätt information om alla frågor en större kris kan framkalla. En allmänhetens guide i cyberrymden. Det är vad den nya nationella portalen för krisinformation skall vara. Bygget pågår för fullt. Snart slås dörrarna upp.

krishantering. Portalen ska beskriva krishanteringen i Sverige samt ha länkning till myndigheters och andra aktörers hemsidor. Projektledare Ulf Strandberg talar om den nationella portalen som en "informationscateringfirma". Han vill

därmed poängtera att redaktionen ingalunda är några "kockar". De vill bara hitta metoder och verktyg för att leverera värdefull kunskap.

– Vi fick frågan hur vi skulle kunna samla ihop nödvändig information från olika kommu-

ner, län och myndigheter. Internet är ett självklart verktyg. Det är så pass säkert idag att vi där har en plattform att dela information med varandra.

Arbetande, aktiv portal

En av portalbyggarnas första ►

frågor var om den skulle endast skulle vara en informerande hemsida som beskriver hur of-fentliga organ ska hantera kriser. Ganska snart insåg man att det stora värdet ligger i att den blir en arbetande, aktiv portal. En portal som även hänger med när det händer något och uppdateras, allteftersom ny information kommer in. Som ger en samlad bild av krisen, vem som än hanterar den. Som ger råd till allmänheten och medier, när de inte vet var de ska vända sig och som även motsvarar olika behov. Man kan ju både ha intresse av att veta att det är stor översvämning i Småland och om ens egen sommarstuga har drabbats.

– En väldigt stor del i en kris handlar om att få informationen att fungera. Den nationella portalen kan skapa bra förutsättningar att samordna lösningar och se till att folk får svar på sina frågor. Tanken är inte primärt att en besökare ska ”slippa” vissa anhalter i sitt informationssökande, via portalen. Däremot ska den kunna komma fram snabbare till målet.

Tsunamin – spekulativen blev verklighet

Det omfattande arbetet påbörjades hösten 2004. Arbetsgruppen försökte föreställa sig allmänhetens krav i händelse av kris. Det dröjde dessvärre inte länge innan man blev varse. Annandag jul inträffade en tsunami på andra sidan jordklotet, som kom att påverka oss drastiskt, eftersom så många som 20 000 svenskar förmodades finnas på plats i det drabbade området. Det framkom med önskvärd tydlighet vad människor förväntade sig. Information. Nu.

– Plötsligt blev allt vi spekulerat över verklighet. Det kom krav från allmänheten vi aldrig hade kunnat föreställa oss. De ville ha svar på sina frågor. Snabbt. De ville inte lägga pussel själva.

Allt arbete med den nationella portalen kom att inriktas

på tsunamin, och en egen myndighet inrättades, *Rådet för stöd och samordning*. Stommen till portalen lämnades till den nya myndigheten, och man började arbeta utifrån dess grundtanke, en enda ingång. De inblandade hade redan kunnat notera, att det var väldigt många myndigheter inblandade som hade hand om olika frågor. Att det fanns ett stort antal aktörer att förhålla sig till.

– Men tsunamin visade på en annan sak också, att vi behöver information långt efteråt. Och att oro inte alltid söker svar. Oro söker bemötande.

Gudrun – tiden för analyser blåstes bort

Man bemödade sig om det pedagogiska arbetet, att kunna ge bra förklaringar med hjälp av alla involverade i krishanteringssystemet, det vill säga de experter som finns att tillgå i de olika frågorna. Distributionen av informationen skedde inte enbart via webben. Det skickades ut informationsblad till de anhöriga och upprättades ett callcenter.

Efter tsunamin kom stormen Gudrun som blåste bort förväntningar om tid för analyser kring informationskanaler. Men under våren 2006 kunde äntligen en redaktion bildas för att bygga den nationella portalen på riktigt. Man förberedde sig för en prototyp, ett övningsscenario, antingen en naturolycka eller en pandemi.

Fågelinfluensan – ett elddop

Då knackade verkligheten på igen. Det varslades om fågelinfluensa. Övningen omvandlades till skarpt läge. En helt ny webbplats konstruerades, bara för fågelinfluensan. Nu kunde man med egna ögon börja ana vad en myndighetsgemensam portal ställde för krav och förväntningar.

– Vi fick ett elddop, och började omedelbart jobba med den nya portalen, som om den vore fullskalig, minns Inger Frenzel, redaktionssekreterare.

I skrivande stund hotar en ny storm att ruska om i Sverige och portalens redaktion. Men planen kvarstår dock. Att visa upp en publik version av en nationell portal i början av 2007. Det snickras på tänkbara färdvägar genom dess gångar.

– Det gäller att hela tiden försöka tänka smart. Rätt länk till rätt sida. Den måste bli både enkel och effektiv för medborgarna annars har vitsen gått förlorad.

Hur kan man vara säker på att få rätt svar?

– Det kommer att komma många frågor som besvaras med ”å ena sidan... å andra sidan.” Vi måste betona individens eget ansvar. Det här handlar ju inte om att myndigheterna ska fixa allt. Medborgarna ska känna sig delaktiga och involverade.

Ska alltså vanliga människor också få komma till tals via portalen under en kris?

Svante Werger chef för Krishanteringsenheten på Krisberedskapsmyndigheten tycker att fördelarna med en nationell portal är dels att myndigheterna får ett gemensamt verktyg för att kunna förmedla en samlad bild av en situation, samtidigt som medborgarna får en gemensam ingång till de ansvariga myndigheterna.

– Både tsunamin och fågelinfluensan har visat att det är viktigt att samhället har en förmåga att inte bara sprida information, utan att också lyssna på medborgarna vid en kris.

Kommer en nationell portal att vara lika snabb med information som medierna?

– Sannolikt inte lika snabb som medierna, men den kommer att ge en sådan service och överblick att även medierna kommer att ha nytta av den. ■

Beata Hansson är frilansjournalist och receptionist på Krisberedskapsmyndigheten

Martin Tunström:

På Pax Baltica möts Öst och Väst

Öst är öst och Väst är väst och aldrig mötas de två. Kring författaren Kiplings berömda ord kretsade årets Pax Baltica-konferens i Karlskrona under onsdagen och torsdagen 1-2 november. Inriktningen av konferensen mot Mellanösternfrågor markerar ett skifte. Även om många informella kvällsdiskussioner handlade om U-137-affären var perspektivet större än Östersjöns.

Väst-öst-frågan handlade länge om Västvärlden och Östblocket. För Kiplings del var Väst den brittiska världen och Öst rimligen det Indien där han växte upp. I europeisk historia för "Öst" tankarna till Östom, Konstantinopel, och det ortodoxa präglade Europa, medan Väst var det område som stod under Rom.

Besvikelse

Allt är alltså inte som det varit med Pax Baltica. Årets konferens påverkades också av den storm som drog fram över Östersjön med tragiska konsekvenser vid Gotland. I stället för en lugn båtfärd ut till historiska Kungsholms fort och middagspytten och sedermera föreläsning på logement – något extra för den som tröttnat både på akademiska seminarier och hotellövernattningar – väntade till stor besvikelse övernattning på vandrarhem och middag i Karlskrona.

Olika grupper möts

89 föranmälda personer kom till eftermiddagen på Chapman-skolan jämte gymnasister och intresserade Karlskronabor.

Arrangörerna, en mix av försvarsföreningar, Marinbasen, Marinmuseet och Karlskrona kommun har funnit en egen nisch – och förutsättningar borde finnas att föryngra och bredda arrangemanget där akademiker möter officerare, lärare möter ambassadörer och allmänt intresserade lyssnar till publicister. Denna gång bland andra Per Dahl från *Barometern*.

Hopp och optimism

Diskussionen om Mellanöstern eller om den kristna världens möten med islam tenderar ofta att färgas av det mörker som möter oss i nyhetsrapporteringen från denna stora världsregion. Från Pax Baltica förmedlades dock främst positiva intryck: Hopp och optimism. Förra ambassadören i Syrien, socialdemokraten Viola Furubjelke menade exempelvis att bilden av Syrien är överdrivet nattsvart. Översten Bo Wranger som tjänstgjort vid Golanhöjderna för FN betonade vikten av förståelse och kunskap.

Hur många i Vita huset har läst Koranen, frågade han retoriskt. Å andra sidan berättade också föreläsarna om nyförvärvade kunskaper under uppdrag i regionen. Viola Furubjelke hade under sin första vecka i huvudstaden Damaskus fått frågan av en anställd på ambassaden om Jesus var jude eller inte. Sedan fick hon hämta en Bibel. En annan föreläsare utan namn nämnade talade på fullaste allvar om att USA startar krig när konjunkturen vänder neråt.

Längtan efter demokrati

Islamologen Jan Hjärpe pekade på den snabba utveckling som sker i regionen. Positiva tecknen är folkets längtan efter demokrati och mänskliga rättigheter. De muslimska staterna präglas också av en allt större klyfta mellan folk och både religiöst och politiskt ledarskap. En konsekvens av den teokratiska regimen i Iran är exempelvis en snabb sekularisering. Samtidigt tror Hjärpe att Irans kärnvapenprogram syftar till att hota sunniregimen Saudi-Arabien. Så ser man att etnicitet, familj och klan i regionen spelar större roll för identitet än den nationella eller religiösa tillhörigheten.

Hjärpe själv tror inte på att självständiga nationalstaten har en framtid i regionen, utan har visionen av ett framtida Mellanösterns EU. Det kan tyckas djärvt, men faktum är en sådan lösning ofta diskuteras. Jag minns själv ett möte med israeliska fredsförhandlare, som år 1999 diskuterade en konfederation mellan Israel och Palestina.

Och vilket sammanhang skulle vara lämpligare än Pax Baltica, där Östersjöfrågor, de baltiska staternas självständighet och förhållandet till NATO diskuterades före järnridåns fall 1989?

Nästa år fyller Pax Baltica 25 år. Boka redan nu 17-18 oktober 2007. ■

Martin Tunström är politisk chefredaktör på Smålandsposten

För Sveriges framtid.

Detta är en partsinlägga. Vi har köpt det här annonsutrymmet för att berätta om ett nytt Saab i en ny tid. Ett Saab som inte bara är ett högteknologiskt försvarsföretag, utan också har betydelse för Sveriges ekonomi och teknologiska utveckling. Och, inte minst, för din säkerhet. Låt oss dröja kvar vid det här med säkerheten en stund.

EN NYTID

Vi kan inte blunda för de nya hotbilder som har vuxit fram sedan det kalla krigets slut. För att vi ska kunna skydda oss mot den nya tidens hot, må det vara terrorattacker, naturkatastrofer eller andra oförutsägbara händelser, krävs att militären, polisen och räddningstjänsten kan samverka.

Försvarsmakten har därför påbörjat utvecklingen mot ett nätverksbaserat försvar, där militära resurser kan nyttjas mer effektivt och i framtiden även integreras med det civila försvaret. Det är här Saab kommer in i bilden. Vi utvecklar till exempel system som kan sam-

ordna räddningsinsatser om du skulle råka ut för en olycka. Och som skapar bättre möjligheter att begränsa skadeverkningarna vid till exempel en miljökatastrof.

MÖJLIGHETERNAS SAAB

Saab är ett möjligheternas företag. Vi har visioner om mänsklig och teknologisk utveckling, om allt som hjälper Sverige som land och dig som individ att utvecklas. Och faktum är att ingenting är omöjligt.

Få länder i världen har till exempel den kompetens som Sverige, och Saab, har inom rymdteknologi. Och när världens ledande flygindustri söker samarbetspartners – då är det Sverige, och Saab, man vänder sig till. Som när Saab fick förtroendet att både utveckla och tillverka vingbalkarna till Airbus A380, världens största passagerarflygplan.

Men det visste du kanske redan. Men visste du att Saab är lika långt framme inom marin- och arméområdet? Att vi utvecklar alltifrån kamouflage- och pansarvärnssystem

till träningsystem och undervattenssystem för bland annat minröjning? Faktum är att Saab, trots att vi är ett relativt litet företag på världsmarknaden, leder utvecklingen inom många högteknologiska områden. Och faktum är, att det är bra för Sverige.

ETT NYTT SAAB

Kanske är det Saab vi beskriver ovan inte riktigt vad du trodde. Kanske är det omöjligt att med en annons beskriva helheten i ett företag som sysselsätter 13000 människor och omsätter nästan 18 miljarder kronor.

En sak är i alla fall säker: Även om vi inte längre tillverkar bilar (det är det GM-ägda Saab Automobile som gör) är vi fortfarande, mer än någonsin, en motor i det svenska samhället.

